

**MINISZTER
A FRONTVONALBAN**

Zsindely Ferenc naplója

1941. február 25. – 1946. március 9.

Miniszter a frontvonalban

Zsindely Ferenc naplója
1941. február 25. – 1946. március 9.

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2021-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

print ISBN 978-615-6339-33-1

pdf ISBN 978-615-6339-34-8

MINISZTER A FRONTVONALBAN

Zsindely Ferenc naplója

1941. február 25. – 1946. március 9.

Szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta:

SZEKÉR NÓRA

ÁBTL–Kronosz
Budapest–Pécs, 2021

A kötet megjelenését támogatta:

A kötet Zsindely Ferenc naplójának őrzési helye,
a Sárospataki Református Kollégium Könyvtára
hozzájárulásával jelenik meg.

Lektorálta: PAPP ISTVÁN

Borító: Zsindely Ferenc kereskedelemügyi miniszter, 1943
(Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Budapest Gyűjtemény, PAZ041011)

ISSN 1586-9784

© Szekér Nóra, 2021
© Kronosz Könyvkiadó Kft., 2021
© Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, 2021

ELŐSZÓ

„Három ilyen könyvet már teleírtam. Lesz-e majd, aki elolvassa? S megérthető-e belőle ez a furcsa, keserves idő, amelyben a vajúdo Európa oly nehezen, s oly szörnyű kínok közt szülné meg a rákövetkező évszázad új rendjét? Magyarul írok, kockázatosra vált, s talán veszendő nyelven. Papirosra írok városok elhamvadásának idején. Józan eszem minden porcikája azt bizonygatja, hogy ebből a rettenetes kátyúból nincs számunkra menekvés. De valahol belül, valahol mélyen egyre csak megmosolyogja aggodalmamat valami megmagyarázhatatlan és biztató bizonyosság, hogy csoda fog velünk történni. Három könyvet már teleírtam, három év letelt. Isten nevében elkezdem most a negyediket”¹ – nyitotta meg Zsindely Ferenc háborús naplójának utolsó kötetét és nem is sejtette, hogy milyen nehéz is lesz az az utolsó év, és milyen súlyos emlékeket örökítenek majd meg az akkor még üres lapok.

Zsindely Ferencet – saját megfogalmazása szerint – valamiféle konok akarat hajtotta, hogy élete legtevékenyebb időszakában, amikor Teleki Pál, Bárdossy László, Kállay Miklós mellett miniszterelnökségi államtitkár, majd kereskedelmi miniszter volt, napról napra lejegyezze a vele történeteket. Miután a legfelsőbb politikai körökben mozgott és már csak a hivatalánál fogva is miniszterelnökök bizalmasa volt, kevesek által látott színtérben zajló eseményeket, kulisszatitkokat örökített így az utókorra. Hogy mi motiválta, arra ő maga ad magyarázatot: megérteni „*a furcsa, keserves idő*”-ket. A mindennapok sűrű forgatagában a naplóírásra kiszakított idő nemcsak az aznapi események számbavételét jelentette a számára, hanem a korszak léthelyzetének folyamatos értelmezését, szembenézést a félelmekkel, haragokkal, reményekkel, napról napra mérlegre téve politikai és világnézeti meggyőződését és személyes felelősségét. Olvasva Zsindely sorait az ember érzi, hogy milyen fontos segítséget ad ez a napló a szerzőjének abban, hogy benyomásait összegezze, egy-egy esemény súlyát végiggondolja, saját szerepét, helyzetét maga előtt is tisztázza. Ugyanakkor a naplóírás nem csupán személyes ügy volt a számára. Nyíltan megvallja, hogy nem csak saját maga, de

¹ Zsindely Ferenc naplója, 1944. február 17-i bejegyzés.

a jövő nemzedékei számára is fogódzókat kíván adni „*a furcsa, keserves idő*”-k megértéséhez. És mint olyan ember, aki nem csak politikus volt, hanem író is, ha ír, mindig az olvasónak is ír.² Jól érzékelhető ez abból is, ahogy nagy figyelemmel tisztázza életének apró részleteit, ami neki ugyan evidencia, de a „külső világból” érkező hallgatóság számára nem az.

„Ebben az országban – méghozzá a legszenvedélyesebben, s ennek összes következményeivel együtt – mindig mást csináltak, mint amit gondoltak, vagy másképp gondolkoztak, mint ahogy cselekedtek”³ – jellemezte az Osztrák–Magyar Monarchiát Robert Musil *A tulajdonságok nélküli ember* című regényében. E gondolat, talán nem függetlenül a történelmi azonosságoktól, Zsindely korának Magyarországra is illik, mint ahogy e jelenségre adott musili magyarázat is: „olyan állam, amely önnön meglétébe is csak úgy hallgatólagosan egyezett bele, ha másképp nem megy; az ember negatív értelemben volt ott csupán szabad, örökké érezvén létezése elégtelen alapjait, örökké a meg nem történt vagy a nem eléggé visszavonhatatlanul történt dolgok roppant képzelete lengte körül.”⁴

E jellemzés is érzékelteti, hogy a korszak lelkülete roppant bonyolult, és ennek mentén politikai világa is az, ahol az érvényben lévő „túlélési stratégia” egészen más, sőt sokszor egymással ellentétes beszédmódokat és döntési megoldásokat hozott a nyílt szintéren és a kulisszák mögötti vonalakon. Egy ilyen helyzetben az utókor különösen rászorul arra, hogy fogódzókat kapjon a kor atmoszférájához való közelebb jutáshoz. A korszak szemtanúi és döntéshozói számos naplót, visszaemlékezést hagyományoztak ránk. Óriási eseménynek számított, amikor az 1970-es évek közepétől kezdhettek megjelenni a Horthy-korszak hivatalos politikai világához kötődő személyek emlékei. A Magvető Kiadó *Tények és Tanúk* sorozatában Kádár Gyula vezérkari ezredes emlékirata, Simonffy András vezérkari őrnagy édesapja emlékeit feldolgozó *Kompország katonái*, Bokor Péter visszaemlékezésekre épülő *Századok* című tv-sorozata⁵ a korszak nagy közéleti eseményeinek számítottak magas példányszámokkal, óriási nézettséggel. Vízválasztó jelentőségű volt, hogy a Horthy-korszak történeti értelmezésének szigorúan előirányzott ideo-

² *Isten szabad ege alatt* (1933) és *Dunáról fúj a szél* (1938) címen jelentek meg önálló kötetben a vadász-történetei, a *Nimród* című vadászújság rendszeresen közölte novelláit. Komáromi Ferenc álnéven adta ki *A hét cinke, igaz mese hét részben* (1945) című verses mesekönyvét. Halála után jelent meg *Sánta bika* című novelláskötete és *Harcakirály* című mesekönyve, valamint Dizseri Eszter szerkesztésében „*Mint ismeretlen és mégis ismerős...*” – *Elmélkedések gyűlekezeti és családi áhítatokra* címen elmélkedései. Számos meséje, novellája és elmélkedése maradt kiadatlan.

³ MUSIL 1977. 43.

⁴ Uo. 44.

⁵ Tv-sorozat során a korabeli szereplőkkel készült beszélgetésekből két kötet is megjelent: BOKOR 1982.; BOKOR 1985.

lógiai kliséit feloldhatta a személyes emlékezések egészen más hangvétele. Persze számos visszaemlékezés kiadására az emigrációban vagy már a rendszerváltozás után kerülhetett csak sor. Az 1990-es évektől kezdődően sorra láttak napvilágot a korszak fő- és mellékszereplőinek emlékiratai, Horthy Miklós, Edelsheim-Gyulai Ilona, Bethlen István, Kállay Miklós, Lakatos Géza, Barcza György, Szegedy-Maszák Aladár, Ullein-Reviczky Antal, Szent-Iványi Domokos, Ravasz László, Serédi Jusztinián, Mindszenty József, és még sokak memoárjai. Különösen izgalmas képet adnak a korszak belső világáról a naplók.⁶ A két világháború között a naplóírásnak nagy reneszánsza volt. A természetes életforma részét jelentette, ha valaki a megélt élményekről napi szinten készítette a feljegyzéseit. E műfajnak egészen a szépirodalmi műremekektől – mint például Márai Sándor, Füst Milán, Illyés Gyula naplói – a táviratszerű tömondatokot tartalmazó bejegyzésekig – mint Shvoy Kálmán altábornagy reflexiói – mindenféle formáját kiadták már. A pillanat hatása alatt írt gondolatok a maguk szubjektívizmusával együtt az utókor számára nélkülözhetetlen segítséget adnak, hogy közelebb jusson a korszak értékrendjéhez. Szálasi Ferenc, Kozma Miklós, Kornis Gyula, Horthy Miklósné naplói – csak hogy néhány fontosabb művet említsek – egy-egy személy jellemzésével, barátságok és ellenséges érzelmek háttérének bemutatásával, vagy annak érzékeltetésével, hogy az események forgatagában mi okozott örömet, mi váltott ki félelmet, mi jelentett meglepetést vagy éppen mit tartottak természetesnek, olyan adalékokkal szolgálnak, amit a dokumentumokból soha nem ismerhetnénk meg, ugyanakkor egy korszak megértéséhez nélkülözhetetlenek.

Zsindely Ferenc kézírata kiegészíti ezt a gazdag örökséget és ennyi évtized után is képes újat mondani számunkra. Az események apró részleteinek rekonstruálásához is segítséget nyújt, de amiben igazán kiemelkedő, a kor gondolkodásának megértéséhez adott támpontjai. A naplónak ez az erőssége Zsindely sajátos helyzetéből is és személyes adottságaiból is fakad. Befolyásos személy, a politikai játéktér közvélemény előtt rejtve maradt vonatkozásaiba lát bele, a résztvevők közeli ismerősei, barátai, ugyanakkor személyének nincs olyan meghatározó jelentősége, hogy nézőpontjának személyes súlya a korszak általános jellegzeteségeiről elvonná a figyelmet. Zsindely egyrészt – társadalmi hovatartozását, politikai pályáját tekintve – a korszak elitjének jellegzetes szereplője, így jó alany arra, hogy rajta keresztül e közeg értékrendjének evidenciái, észjárásának logikája feltérképezhető legyen. Másrészt azonban számos tekintetben elütött környezetének figuráitól, párt- és minisztertársaitól, ennek köszönhetően a kritiku-

⁶ A napló mint történeti forrás elemzésének óriási a szakirodalma. Csupán néhány fontosabb munka: GYÁNI 2000. 145–160.; KÖVÉR 2011. 219–242.; PRITZ (szerk.) 2018.; MIHÁLYI 2021. 23–47.

san távolságtartó attitűd és a kívülálló nézőpont is érvényesül nála. Zsindelynek ez az egyedisége legélesebben talán a politikai harcostársai és baráti köre közötti különbségen keresztül érzékelhető leginkább (közele ismerősei, bizalmas barátai között találjuk többek között Karácsony Sándort, Illyés Gyulát, Kodolányi Jánost, Németh Lászlót, Tamási Áront, Somogyi Imrét és Miklóst, Tildy Zoltánt, Varga Lászlót), és annak legszemléletesebb megnyilvánulása a Györffy Kollégium támogatása. A népi származású és nemegyszer illegális kommunista kapcsolatokkal rendelkező diákok kollégiuma mögött álló mozgalom a jövőt egy radikális rendszerváltozás után, merőben új alapokon képzelte el. És Zsindely ezt a fordulatot nemcsak elkerülhetetlennek, de előremutatónak is tartotta (még ha nem is úgy képzelte el, mint ahogy az lezajlott), a kollégium ügyét pedig a maga részéről nem csupán támogatta, de – a Musil által jellemzett másként gondolkodás és máshogy cselekvés jegyében – képes volt a kor elitjének egy jelentős részét e vállalkozásnak megnyerni, az anyagi alapok és az autonóm működés biztosítására a korszak egyik legbefolyásosabb összetételű testületét tető alá hozni. Ebben a vállalkozásában, ahogy Zsindely Ferenc egyéni arcélinek formálásában is, nagy szerepet játszott felesége, Tüdös Klára hatása.

Annak érzékeltetésére, hogy a sok humorral, személyes vallomásokkal, politikai elemzésekkel, pletykákkal, vadászatokkal és a korszak jellegzetes figuráinak karcolatszerű jellemzéseivel tarkított naplónak milyen sokféle dimenziója van, álljon itt egy utolsó idézet Musiltól. A Monarchia jellemzésére megfogalmazott, fentebb már idézett gondolat az országról – ahol „a legszenvedélyesebben, s ennek összes következményeivel együtt – mindig mást csináltak, mint amit gondoltak” – így folytatódik: „A dologban járatlan megfigyelők ezt kizárólag a véleményük szerinti osztrák jellem szeretetreméltóságának vagy gyengéjének tartották. No de ez így nem igaz; amiképp sose volt helytálló, ha egy országban előforduló jelenségeket az ország lakóinak karakterével magyaráztak. Mert bármely ország lakóinak legalább kilencféle karaktere van: foglalkozási, nemzeti, állami, osztály-, földrajzi, nemi, tudatos, tudattalan és még egy személyes jellegű is talán.”⁷

A musili gondolat mentén fontos tudatosítani e naplóban is meglévő sokrétűséget, a ki tudja hányféle „karakter” jelenlétét. Zsindely bejegyzéseiben legalább annyira benne rejlik a miniszter, az „úri” középosztály tagja, a komáromi patrióta, az istenhívő és a hithű református, a férfi, a vadász, a kertész, mint a magyarságában elkötelezett hazafi. Hol az egyik, hol a másik arculat élesebb: a szovjet katonák erőszakoskodásával való hadakozás a férfit, a Komárom város bombázásának

⁷ MUSIL 1977. 43.

Zsindely Ferenc kereskedelemügyi miniszter díszmagyarban, 1943. június 5.

Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtár, 1884/1956 fk

híre a patriótát, az ostrom pillanataiban átélt halálfélelem az istenhívőt szólítja meg hangsúlyosabban.

Ugyanakkor a naplójellegből adódóan ez az írás és annak minden dimenziója a friss élmény hatása alatt áll. Ennek jelentősége különösen fontos, ha a kor gondolkodását szeretnénk tetten érni. A visszatekintő emlékezések nem vonhatják ki magukat az azóta már bekövetkezett események ismeretének hatása alól. Emlékeinket akarva-akaratlan módosítja, ha tudjuk, egyes döntéseket, értékítéleteket, eszméket hogyan tolerált a történelem. Zsindelynek az események menetében lejegyzett gondolatai azonban minden utólagos korrekció nélkül vezetnek el minket egy ma már nem létező világba. Egy befolyásos kormánytag nézőpontjából követhetjük nyomon a magyar kabinet második világháborús politikáját, még hozzá nem egy történelmi számvetés keretében, hanem a munka dandárjában. Itt a személyesség, az érzelmek, az irracionális vonatkozások sokkal jobban szem előtt vannak még, mint a későbbi letisztult olvasatokban. Mint ahogy a korban még evidenciaként, ma már idegenül ható gondolatok is a maguk magyarázatra nem szoruló természetességével jellenek meg.

Az utólagos korrekcióhoz hozzátartozik az is, hogy e háborús generáció politikai elitje 1945 után saját olvasatát sok esetben vádltként, de mindenképpen védekező állásban, magyarázkodva mondhatta csak el és már egy új korszak vádpontjaihoz, kérdésfeltevéseihez, gondolkodásához igazítva próbált magyarázatot adni a döntéseire. Zsindely naplója még nem áll e magyarázkodási kényszer hatása alatt, és így képet ad arról, hogy a korszak a saját belső törvényszerűségei szerint hogyan mérlegelte a vele történeteket, hol látta a hibáit, a felelősségét, hogyan ítélte meg a saját perspektíváit, az egyre szűkülő ellenséges gyűrű közepén a mozgásterét és hogyan élte át a háború mindennapjait. Ez őszintébb lenyomatát adja a Horthy-korszak énképének, mint sok utólagos értelmezés, és ahhoz is segítséget nyújt, hogy a mából nézve ellentmondásosnak ható jelenségek értelmezhetőbbé váljanak, azzal együtt, hogy ez a beszédmód a mai érzékenység számára sokszor idegenül, olykor akár bántóan is hangzik. Érdekes ebből a szempontból Zsindely viszonya a zsidókérdéshez. Mint Bárdossy miniszterelnökségi államtitkára segít tető alá hozni az ún. harmadik zsidótörvényt, és magától értetődő természetességgel ünnepli annak elfogadását. Megnyilatkozásaiból nemegyszer érzékelhető a zsidósággal szembeni diszkriminatív hozzáállás, a német megszállás után hozott zsidóellenes intézkedések azonban felháborítják, a deportálás mélyen megrázza, felesége zsidómentésben való szerepvállalását pedig teljes mellszélességgel támogatja.

De ki is volt valójában e sokat ígérő napló szerzője, Zsindely Ferenc, aki ugyan a korabeli Magyarországon neves közéleti szereplőnek számított, de ma

Zsindely Ferenc államtitkár íróasztalánál, 1938-ban

Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár

már a személye csak kevesek által ismert?⁸ 1891-ben a Szabolcs megyei Kisvárdán – négy fiúgyermek közül a legidősebbként – látta meg a napvilágot egy nagy múltú református családban. Nem sokkal születése után a család Komáromba költözött, ahol édesapja, a komáromi törvényszék elnöki pozícióját töltötte be. A komáromi bencés gimnáziumban és a pápai református kollégiumban járta a középiskoláit, a jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. A diplomát abban az évben szerezte meg, amikor kirobbant az első világháború. Mint oly sokan, önként jelentkezett katonának, tüzérfőhadnagyként három évet a fronton töltött. Még harctéri szolgálata alatt, 1915-ben megválasztották Komárom vármegye szolgabírójává, 1919-ig vármegyei főjegyzői tisztségig vitte, amikor is minisztériumi (elsőként a kisebbségi ügyek minisztériumában, majd a pénzügyminisztériumban) tisztviselői állást kapott Budapesten. Az 1920-as évek végén azonban Zsindely Ferenc – ahogy felesége visszaemlékezésében fogalmazott –

⁸ Zsindely Ferenc közéleti életútjáról még nem készült átfogó tanulmány, életrajzi adatainak forrása: DIZSERI 1994. 15, 83–95, 129–132.; HAEFFLER (szerk.) 1940. 377–378.; CZVALINGA 2005. 304–307.

„politikával kezdett kacérkodni, s fellépett fatornyos hazájában, Komáromban képviselőnek.”⁹ Az 1931-es választáson egységspárti programmal jutott be az országgyűlésbe (ezt követően a város a háború végéig minden alkalommal, még háromszor megválasztotta képviselőjének), 1936-tól a kormányzó párt ügyvezető alelnöki tisztségét is betöltötte. A képviselőséggel a pénzügyminisztérium tisztviselői státusából szabad ügyvédi pályára váltott, de – mint Tüdős Klára megjegyzte – „nem volt sem kedve, sem tehetsége ehhez a pályához”.¹⁰ 1938 februárjában Hóman Bálint felkérésére vissza is tért a minisztériumba, de már államtitkári minőségben. „Ebben az időben Feri már számottevő szerepet játszott a Parlamentben, s mint pénzügyi főelőadó sikereket aratott. Megvolt az a képessége, hogy gátlástalan közvetlenségével a mások gátlásait feloldotta, s így a legkülönbélebb emberek jól érezték magukat a társaságában” – írja Tüdős Klára, majd így folytatja: „Ha jól emlékszem, 1937 végén Hóman Bálint felszólította, hogy menjen hozzá a kultuszminisztériumba mint politikai államtitkár, a protestáns ügyek élére. Kis huzavona volt köztük. Hóman Bálint is eszes ember volt, félt a nagyképűségtől, és szeretett léháskodni. [...] Ebben hasonlított hozzá Feri, aki mindennél jobban utálta a pléhpoftát és vaskalapot. [...] Hogy hogyan egyeztek meg mégis, én nem tudom, de Ferenc beállott a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba protestáns pópának, ami elég bizarrul állott neki.”¹¹

Tüdős Klárával 15 évi ismeretség után, 1938. július 9-én házasodtak össze.¹² Feleségéhez fűződő mély érzelmi kapcsolata és meghatározó hatása e naplónak egy érdekes dimenziója. Az ugyancsak református patricius családi háttérből érkező Klára a korszak egyik izgalmas, a hagyományos női szerepbe be nem illeszthető alakja volt. 1925-ben a család által rákényszerített házasságot felrúgta, Budapestre „szökött” és önálló életbe kezdett. A tehetségének és az Iparművészeti Főiskolán végzett tanulmányainak köszönhetően a felköltözést követő év tavaszán felkérést kapott az Operaház jelmezműhelyének vezetésére. Ez a belépő a színházi világba egy nagy karrier első lépése volt. „A harmincas évek elején én már verhetetlen primadonnája voltam a színházi jelmezeknek, és híresség. A magánszínházak, ha jelmezes darabokat játszottak, kölcsönkértek az Operától, és a sajtó mint attrakciót harangozott be, hogy a jelmezeket az új darabokhoz én csinálom”¹³ – írta visszaemlékezésében. De nem csak jelmeztervezőként, rendezőként és színpadi szerzőként is jó néhány sikert mondhatott magáénak. Haupt-

⁹ ZSINDELYNÉ 1974. II. 144–145.

¹⁰ Uo. II. 145.

¹¹ Uo. II. 176.

¹² Tüdős Klára életéről lásd DIZSERI 1994.; SZEKÉR 2021. 237–260.

¹³ Idézi DIZSERI 1994. 67.

Zsindelyné Tüdös Klára az 1940-es évek elején

Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár

mann *Henschel fuvarosának* színpadra vitelét és *Fény és Árnyék* című filmjének rendezését (mellyel az egyik első rendezőnőként¹⁴ írta be a nevét a magyar film-történetbe) e napló is megörökíti.

1937-ben – felbuzdulva jelmezei sikerén – Tüdös Klára *Pántlika* néven önálló divatszalonot nyitott. A magyaros stílust követő modellek a hazai és a külföldi piacot is meghódították. A divatvilágban elért eredményei ellenére azonban sok-

¹⁴ Az első női magyar rendezés dr. Balázs Mária *Pókháló* című filmje.

kal több szállal kötődött a művészvilághoz, mint az üzleti élethez, és intenzívebben foglalkoztatták a kor nagy közéleti kérdései, mint a pénzügyi problémák. A színházi és irodalmi élet megújítása körüli szervezés Budapest ostromáig Tüdős Klára életének állandó részévé vált. 1939-ben Kolozsváron Tamási Áron, Bánffy Miklós, Féja Géza, Zilahy Lajos és még sokak részvételével zajló ankét egyik szervezője és mecénása, ahol az erősödő német nyomásra és az egyre égetőbb társadalmi problémákra adandó irodalmi válaszokat vitatták meg. 1941-ben Zilahy Lajos kezdeményezésére megalakították a szalonként működő „Szellemi Magyarország” mozgalmat, amely estek szervezésével kívánt lehetőséget adni a sokféle irányultságú magyar művészek találkozásaira. 1943-ban pedig népi írókkal és művész barátaival arra szöttek terveket, hogy az új magyar dráma színházát megalapítsák. A legeredményesebb patronálási munkája, a már említett Györffy-kolégium támogatásának megszervezése volt, amelynek sikerében nagy segítséget nyújtott, hogy építhetett férje kapcsolatrendszerére.

Eközben ugyanis Zsindely Ferenc karrierje is ívelt felfelé. Politikai pályájának kezdetétől ahhoz a csoporthoz tartozott, akik Teleki Pál köré szerveződtek és az ő politikai gondolkodását tekintették iránymutatónak. Zsindely és Teleki között hamar bensőséges viszony alakult ki, és idővel Teleki egyik legbelsőbb bizalmasává vált, és mint ilyen beavatottja volt a kulisszák mögött zajló politikának. 1938 májusában Teleki Pál a kultuszminisztérium élére került, és kérte Zsindelyt, legyen közvetlen munkatársa, 1939 februárjában, miniszterelnöki kinevezésekor pedig maga mellé vette államtitkárának. Ezzel kezdetét vette egy hosszú hivatali megbízatás: Zsindely a miniszterelnökségi államtitkári pozíciót nem csak Teleki, hanem 1943 márciusáig még két kormányfő alatt betöltötte.

A napló a Teleki melletti szolgálat utolsó heteiben kezdődik, és az is nyilvánvaló belőle, hogy az a szeretet és elfogadás, amit Zsindely Teleki személye és gondolkodása iránt érzett, a két utódra már nem terjedt ki ilyen mértékben. Jellemzései, történetei érzékletesen adják vissza a szolgálata alatt regnáló három miniszterelnök személyiségének, politikáról, az államférfiúi szerepről alkotott elképzeléseiknek különbözőségeit. Betekintést kapunk a változó kabinetek belső világába, a miniszterek közötti személyes ellentétek hátterébe és abba, hogy a folyamatosan változó nemzetközi helyzet és háborús erőviszonyok alakulása milyen mértékben formálják át a belpolitikai hangsúlyokat, hatalmi taktikákat, túlélési stratégiákat. Különösen izgalmas az a kép, ami Zsindely sorain keresztül Horthy Miklós személyiségéről és szerepéről kirajzolódik. Illyés Gyula naplójegyzeteiben felidéz egy 1945. júniusi találkozást,¹⁵ ahol Zsindely és közte a kor-

¹⁵ E találkozásról a naplójában Zsindely is megemlékezik. Lásd az 1945. június 25-i bejegyzést.

mányzóról folyt beszélgetés. „Sz[abó] L[őrincéknél] véletlenül Tüdös Klárával és férjével találkoztam. Végre egy szemtanú a március 19-i eseményekről. »Hívnak éjfél után a minisztertanácsba. Vágni lehet a füstöt, mindenféle feketekávés csészek. Álmos, megnyűtt civilek, tanácstalanul érkező és távozó tisztek – mindenki intézkedést vár. Kállaytól? Az is csak vár. [...]« – S a kormányzó? »Reggel végre megérkezett – már a németekkel. Bámultam, hogy hetvenöt éves ember! – milyen pontos emlékezéssel, milyen tárgyilagosan mondja el, néha-néha a gúnynal sem takarékoskodva, mit akar tőle Hitler.« Beszéd közben én Horthyt Horthynak neveztem, mint mindig. De ő kormányzó urat mond, elejtett egy őfőméltóságát is. Bírálja, de nem hitvány szolga módján.”¹⁶ Illyésnek ezen utolsó mondata érvényes Zsindely Ferenc naplójára is, gyakran bírálja a kormányzó személyét, sőt az ő nevével fémjelzett politikai rendszert is, de soha nem rejti véka alá, hogy annak ő is részese. A politikai elit „viselkedéskultúráját” zsigereiben hordozza és annak belső törvényszerűségeihez a legnagyobb természetességgel igazodik, és éppen ezért képes érzékeltetni, hogy minden törvényi felhatalmazáson túl mit jelentett a politika belső világában Horthy Miklós státusza.

A napló segítségével ugyanakkor a regnáló hatalomhoz köthető politikai körök megosztottságáról is fogalmat alkothatunk. A törésvonalakat sok esetben az szabta meg, hogy ki mit tartott realitásnak az ország jövőbeli státuszára nézve. Zsindely Teleki Pál híveként ahhoz a körhöz tartozott, amelyik legfőbb feladatnak az ország szuverenitásának megőrzését látta és a nagyhatalmi birodalmi érdekeknek való kiszolgáltatottságtól tartott legfőképpen. E felfogásból fakad, hogy a német győzelmek idején Zsindely naplójában felerősödik a németellenes hang, a Vörös Hadsereg felülkerekedése azonban a bolsevik diktatúrának való teljes kiszolgáltatottság rémét idézi meg. Ez elől az adott geopolitikai helyzetben Zsindely felfogása szerint egyedül a német katonai erő jelenthet védelmet, az angolszászok tevőleges segítségében ugyanis nem bízott. Az adott történelmi helyzetnek ez az értékelése Zsindely politikai felfogásában a német birodalmi törekvések elutasítását és a szélsőjobboldali mozgalmaktól való elzárkózást jelentette, ugyanakkor az angolszászokkal szembeni bizalmatlansága, a bolsevizmustól való félelme, és az a reménye, hogy a német katonai erő, ha a szovjetek legyőzésére nem is, de a feltartóztatására képes lesz, nyitottá tette bizonyos németbarát körök felé. Ebből is fakad, hogy Zsindelyt se a németellenes, se a németbarát kategóriájába nem lehet besorolni, ugyanakkor bizalmas és mély barátságok kötötték mindkét csoport tagjaihoz. Ezzel a „sokrétűségével” nem volt egyedül, a szélsőjobboldali, nácizmus iránti rajongást mélyen elutasító, a bolsevizmustól rettegő, de a nagyhatalmi poli-

¹⁶ ILLYÉS 1983. 368.

Zsindely Ferenc és Tüdös Klára a belgrádi magyar főkonzullal, 1943. április

Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár

tikai pragmatizmusra épülő kapitalizmust is bizalmatlanul kezelő felfogásnak komoly táborra volt a magyar közgondolkodásban a politika világán is túlmutatóan. Ennek a kapcsolatrendszernek a személyi összetételéről, jövőképéről, reményeiről és félelmeiről is képet kapunk a napló egyes bejegyzéseiből.

Zsindely Ferencnek politikai államtitkárként volt egy személyes megbízása is: építsen ki bizalmas kapcsolatot a politikai jobboldallal, annak szélső köreivel is; térképezze fel hangulatukat, terveiket, próbálja őket befolyásolni és közvetítsen a miniszterelnök és jobboldali ellenzéke között. Erre a szerepre Zsindely csak olykor-olykor tesz utalásokat a naplójában, például amikor Horthy Miklós vele szembeni bizalmatlanságának okát a túlzottan jobboldali körökben

való forgolódás következményének látja. De néhány odavetett megjegyzésen túl – feltehetőleg annak bizalmi jellegéből adódóan – nem sokat tudunk meg e feladatkör valódi természetéről. Ahogy a különböző titkos, féltitkos társaságokban, szerveződésekben való részvételéről is csak egy-két elejtett gondolatból, egy-egy személyiség jellemzése során tett utalásból következtethetünk. Hiába Zsindely őszinte hangvétele, a naplóban lejegyzett mondatok egy belső mérlegelésen át estek. Ahogy azt Zsindely 1944. március 26-án lejegyzett sorai is érzékeltetik. „Sok furcsa és kalandos históriát hallani. De ki tudhatja, hogy nem kerül-e rossz kézbe ez a naplóm? Inkább ne beszéljünk róluk.”

Zsindely 1943 tavaszán érte el politikai pályájának csúcsát, amikor kereskedelmi és közlekedésügyi miniszterré nevezték ki a Kállay-kormányban. Tüdős Klára így kommentálta férje miniszteri szerepét: „Egy méterrel nagyobb urak lettünk megint, de én nagyon fonák dolognak éreztem mindig Ferit a kereskedelem élén, amihez soha életben se köze, se érzéke nem volt. Igaz, hogy abban a háborús világban szinte kizárólag arra redukálódott a magyar kereskedelmi miniszter tevékenysége, hogy ne hagyja az országot teljesen kifosztani a németektől.”¹⁷ Zsindely politikai pályafutásának végére a német megszállás tett pontot. 1944. március 19-én a Kállay-kormány lemondott, és Zsindely a közvetlen német jelenlét mellett nem vállalt tovább semmilyen politikai szerepet. „Hajnalban azzal jött haza, hogy lemondott, mert a fegyveres ellenállást leszavazták s ő annak, ami most következik, cinkosa nem lesz! Teleki Pál halála óta nem láttam ilyen felindultnak. Sohasem hallottam káromkodni, csak akkor. Sírt. Napokig nem hagyta el a házat, s én tudtam, hogy a letartóztatását várja. Nyugodt volt, de szokatlanul csendes. A naplóját írta, melyet én sosem olvastam”¹⁸ – idézi fel a történeteket a feleség.

A német megszállás az ország és Zsindely Ferenc életében is egy korszak lezárultát jelentette. Véget ért a miniszteri beosztásig ívelő politikai karrierje, de azt talán ő sem sejtette, hogy értelmiségi munkája sem lesz többet. A nagyvilági életforma minden elemét lépésről lépésre el kellett hagynia, sőt legnagyobb szenvedélyéről, a vadászatról is le kell mondania. Tüdős Klára férje személyiségét megidéző esszéjében írja: „Nagy titok az, hogy egy pelenkás parányi férfiú minnek született, miféle vágyakat, szenvedélyeket hozott magával parányi szívében. Ez a gyermek vadásznak született! [...] Volt közigazgatási gyakornok, miniszteri titkár, de csak úgy mellékesen, mert főfoglalkozása, szenvedélye, igazi szívügye a vadászat volt.”¹⁹ A napló bizonyosága a jellemzésnek, a legégetőbb politikai kérdések, sorsfordító

¹⁷ ZSINDELYNÉ 1974. II. 215.

¹⁸ Uo. II. 235–236.

¹⁹ Zs. Tüdős 1978. 81–88.

tárgyalások közepette is, a napló íróját semmi nem hozza úgy lábba, mint egy küszöbön álló vadászat. De arról is tanúságot ad, hogy az ország sorsának tragikusra fordulásával – Tüdős Klára szavaival élve – „a vadászszenvedély izzása” lehült benne, és e szenvedély helyét átvette a növények és madarak szeretete. „Kertészkedtem. Locsoltam a virágokat, nyestem a fákat és bokrokat. Jól tudom pedig, hogy tavasszal már nem gyönyörködhetek bennük, de mégis ebben a munkában van örömöm egyedül. Jól esik az a tudat, hogy amikor már nem leszek, a növények majd akkor is hasznát látják az én mostani működésemmek. Meg a madarak. Mert úgy nyesegetem a bokrokat, hogy alkalmas fészkelő helyek képződjenek rajta.”²⁰ A megszállást követően a vadászat szinte nyüggé vált Zsindely számára és a gyakorlatiasság jegyében már csak az élelemszerzés feladatát jelentette, Budapest ostromát követően pedig soha többé nem vett puskát a kezébe. A naplóból nyomon követhetjük, hogy a megrázkódtatások közepette hogyan formálódik át a vadásznak született ember kertésszé és a madarak barátjává.

A megszállás után közvetlenül mint sarkalatos követelés fogalmazódott meg a magyar kormány felé, hogy az itt élő zsidóságot ki kell szolgáltatni Németországnak. Ebben a helyzetben kezdte meg Tüdős Klára az üldözött zsidóság és a háborús menekültek mentésének szervezését.²¹ Csecsemős anyáknak és szülők nélkül maradt gyerekeknek otthont alapított, kibombázott élelmiszergyárak között cirkált és vásárolta fel a készleteket, hogy élelemmel láthassa el a befogadottakat. E munkában messzemenően számíthatott férje támogatására, és az sem volt kérdés, hogy otthonuk, az Istenhegyi úti villa is nyitva áll a menekültek előtt. Saját házukat a Vöröskereszt védelme alá helyezték és 72-ed magukkal várták Budapest ostromát: erdélyi és zsidó menekült gyerekek, kommunista üldözöttek, mint Apró Antalné és gyermekei, Szakasits Árpád unokája, Schiffer Péter, arisztokraták, mint báró Atzél Ede családja vagy a szovjet katonák garázdálkodásai elől védelmet kereső Radvánszky György (Kállay Miklós unokatestvére) női családtagjai. Az Istenhegyi úti ház a frontvonal kellős közepére került, és e napló a tanúsága annak, milyen rettenetes hónapok következtek. A villa minden lakója azonban élve vészelt át e nehéz napokat.

Az ostrom e napló legmegrázóbb fejezete. „A műalkotás és a dokumentum határvonalán táncoló szöveg”²² kimagaslik a budapesti ostromnaplók sorából.²³ A megaláztatásoktól és aggodalmaktól kimerült ember mély istenhitéből merít

²⁰ 1944. szeptember 20-i bejegyzés.

²¹ Zsindelyné Tüdős Klára 2001-ben posztumusz megkapta a Jad Vasem kitüntetését. Embermentésben játszott szerepéről lásd DIZSERI 1990. 31–34.

²² Philippe Lejeune megfogalmazása Anna Frank naplója kapcsán. Idézi MIHÁLYI 2021. 24.

²³ Budapest ostromáról írt civil naplókról lásd BANK–MIHÁLYI–TÓTH 2021.

Istenhegyi út 92., Zsindely Ferenc miniszter villája és kertje, 1942

Forrás: Fortepan / Ormos Imre Alapítvány, 173439, 173440

erőt. A háború borzalmait, a halál torkában élő közösség küzdelmét, a félelmek és remények feszültségét Zsindely megrendítő őszinteséggel írja le. A sors különös játéka, hogy a házukban összeverődött társaság tagjai, akiknek életben maradása függött attól, hogy képesek-e – sokszor emberfeletti áldozatot is hozva egymásért – összeforrt közösségként működni, az elkövetkező rendszer alapelveként meghirdetett osztályharc szembenálló szereplői. A két politikai korszak határán zajló pokol hónapjaiban ez az együttműködés, ha nem is minden súrlódás nélkül, de sikerült.

Zsindely tisztában volt azzal, hogy a háború után „új világ jön”, új politikai elittel és új alapelvek mentén működő országgal, de reménykedett abban, hogy valamilyen formában szükség lesz az ő tudására, és nemegyszer fohászzkodott azért, hogy részese lehessen „az új élet” építésének. Ez az imája nem talált meghallgatásra. A német birodalmi törekvésekkel való szembenállása és az embermentésben játszott szerepe ellenére a háborús bűnösség vádjá is a feje felett lebegett. A Bárdossy-perben be is idézték, bár csak tanúnak, de végül ott sem került sor a meghallgatására. E perre írt reflexiói a napló utolsó bejegyzései.

Zsindely a számonkérésnek attól a legközvetlenebb formájától megmenekült, hogy börtönbüntetés legyen az osztályrésze, de világnézete, osztályhelyzete, korábbi szerepe, kapcsolatrendszere mind arra predesztinálták, hogy a kommunista rendszer potenciális ellenségeinek körébe sorolódjon. Sorsát innentől ebbe a kategóriába tartozás determinálta. Istenhegyi otthonukat jövedelem nélkül nem tudták fenntartani és tisztában voltak az államosítás veszélyével is, ezért lelkigyakorlatos házzá alakították, és 1947-ben átadták a református egyháznak. Zsindely Ferenc régi villájának kertésze lett, Tüdős Klára pedig a Református Nőszövetség vezetőjeként a háború okozta lelki sérüléseket gyógyította, egészen addig, amíg a kommunista hatalom a nőszövetségi munkából végleg ki nem tiltotta. 1949. január 3-án arra ébredtek, hogy szögesdrótot húztak az általuk lakott kertészház és a villa között, „amit nekem is, a nőszövetségi asszonyoknak is tilos volt átlépni.”²⁴ – emlékszik vissza Tüdős Klára. 1951 júniusában pedig kézhez kapták a kitelepítési parancsot.²⁵ Bereczky Albert református püspök közbenjárására azonban a belügyminisztérium a kitelepítésüket szabad elköltözésre enyhítette: megválaszthatják lakhelyüket, ha egy héten belül szállást találnak maguknak.²⁶ Így költözhetek – Zsindely öccsével, Lászlóval és annak két fiával – Balatonlellére azzal az indoklással, hogy egy ottani nyaraló házmesterei

²⁴ ZSINDELYNÉ 1977. II. 288.

²⁵ ÁBTL 2. 5. 6. 80/30.

²⁶ KÖBEL 2012. 171–195.

A Zsindely-házaspár Balatonlellén, az 1960-as évek elején

Forrás: Ravasz László családi hagyatéka

feladatait látják el. Ez lett közös életük utolsó 12 évének otthona, és pártfogó munkájuk újabb állomása, nyaranta ugyanis világnézetéért, osztályhelyzetéért üldözött családok tucatnyi gyermekét nyaraltatták a lellei házban. „Egy rakás gyerek nyaralt nálunk minden évben. Olyanok, akiknek akkor nem jutott semmi napfény, sem jó levegő, sem enivaló elég. Barnára sülve úszkáltak a Balatonban és megették volna még a patkó szeget is”²⁷ – emlékszik vissza Tüdős Klára.

A balatoni „száműzetés” éveit az tette különösen nehézze, hogy a házaspárnak, miután nyugdíjukat megvonták, semmilyen bevétele nem volt. „László közgazgatási bíró volt, nyugdíját november 1-től beszüntették. [...] A mai postával megjött Feri bácsi nyugdíjának megszüntetéséről az értesítés. Ő elmúlt 60 éves és nagyon megrokkant. Eddig szorgalmasan kertészkedett, de sajnos a szívével ez most már nem megy. Én 56 éves vagyok, nagyon elfáradtam. A napszámos munkát, amit még kaphatnék, nem nagyon bírom. Amikor régi otthonunkat elhagytuk, mindenemet szétajándékoztam nincstelen fiatal pároknak. Vagyoni helyzetünk tehát a templom egerével azonos”²⁸ – írta 1952 februárjában Tüdős Klára Apró Antalnéhez fordulva segítségért. A mindennapi megélhetést – ahogy azt a Szabó Lórinchez írt 1952-es újévi üdvözlő levél is tanúsítja – barátok, régi mentettek és ismeretlen emberek adományai segítették. „Egy lyukkal ismét szorosabbra húztuk a nadrágszíjat –, de még vannak további lyukak is rajta. És csodálatos boldog békeességben éldegélünk. [...] Ellenben élni azért kellett valamiből, és miből éltünk volna, ha a mi Urunk, [...] váratlan csodatételeinek sorozatával segítségül nem siet? [...] Mint Illésnek egykor, küldözgette a mindennapi kenyeret. Nem hollóval, hanem postautalványokon és szállítóleveleken, szűkösen élő s részben szinte ismeretlen emberkéek által küldve.”²⁹

Zsindelyék a kitelepítés kényszerének feloldása után is mint házmesterek Lellén maradtak. Miután lakásuk és jövedelmük nem volt, nemigen tudtak volna hova menni. Bár a nyaraló nyújtotta életkörülmények, különösen télen egyre inkább próbára tették a két idősebb ember egészségét, Zsindely Ferenc is, Tüdős Klára is a balatoni évekről mint közös életük legboldogabb időszakáról beszéltek. Zsindely Ferenc leveléből egy hangulatkép a lellei hétköznapiokról: „Disznóölő Szent Ferenc idén a nevéhez méltó disznóölős időt hozott, – csak éppen disznót nem hozott hozzá. Amit egyébként bölcsen is tett, mert a doktorok mindketőnket eltiltottak az áldott szalonna élvezetétől. Véleményem szerint oktanul:

²⁷ Zs. Tüdős 1978. 104.

²⁸ Tüdős Klára levele Apró Antalnéhez, 1952. február 22. Balatonlelle. Idézi HANTÓ 2013. 172.

²⁹ Zsindely Ferenc levele Szabó Lórinchez, 1952. január 4. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattár Ms 4688/131.

lelkük rajta. Feleségmentől névnap ajándékul azt az örvendetes negatívumot kaptam, hogy nem törte ki sem kezét, sem lábát, [...] aminél nagyobb örömet nekem aligha is szerezhetett volna, mert remete életünkben teljesen nélkülözhető cikk egy törött vállperec, – kivált, ha az éppen az élet terhét viselő háziasszonyé. [...] Mindemellett megvagyunk áldott és öreges szép békességben. A Balaton befagyott, partja néptelen és a zúzmarás tél mesebeli gyönyörűségét legfeljebb az zavarhatná meg, hogy szemet egyáltalán nem kapni. De tűzifánk van még s így egyáltalán nem hagyjuk túlságosan zavartatni magunkat. Ezzel be is számoltam nagyjából az életünkről.”³⁰

E levél 1962 decemberében kelt, Zsindely Ferenc négy hónap múlva, 1963. április 26-án szívinfarktus következtében elhunyt. A lellei ház tulajdonosa éppen ezekben a hónapokban adta el a nyaralóját, így a frissen megözvegyült ház-mesternének, Tüdös Klárának is mennie kellett. Az ostrom alatt bújtatott Apró Antalné (férje ekkor miniszterelnök-helyettes) nyújtott neki segítséget, és egy lakótelepi lakást utaltak ki a számára Budapesten. Férjét 17 évvel élte túl.

Zsindely Ferenc közéleti pályájának átfogó áttekintésére ez idáig nem került sor. Szerepe, tevékenysége elsősorban Tüdös Klára munkássága kapcsán került elő, mint aki felesége sokrétű patronálási munkájában jelentett fontos háttérsegítségét. M. Kiss Sándor – Vitányi Iván diákellenállásról szóló 1983-as munkája már hangsúlyozta a Zsindely házaspár szerepét a népi kollégisták támogatásában.³¹ A Svéd László szerkesztette Györffy István Kollégium történetét bemutató dokumentumkötet számos ponton mutat rá Zsindely elnöki szerepvállalásának jelentőségére a Pártfogó Testületben.³² Papp István a kollégium történetét feldolgozó monográfiája, Zsindely személyes szerepén túl, érzékelteti a kapcsolatrendszere fontosságát is, valamint Zsindely gondolkodásának azon sajátosságait, amelyek nyitottá tették őt e közösség támogatására.³³

Zsindely Ferenc személyiségét, életútját legrészletesebben Tüdös Klára elemezte *Rongyok* című, ez idáig kiadatlan visszaemlékezésében.³⁴ Zsindely Ferenc Tüdös Klára életében játszott fontos szerepét Dizseri Eszter dolgozta fel, melynek során mélyreható kutatást folytatott a politikai pályára vonatkozóan is. Főként már a háború utáni időszakra koncentrálva számos adalékkal egészítette ki a két ember együttműködésének részleteit Kósa László *Zsindelyné Tüdös Klára és*

³⁰ Zsindely Ferenc levele Kovács Péterhez és feleségéhez, 1962. december 7. K. Kovács Péterné tulajdona. Ezúton is köszönöm, hogy rendelkezésemre bocsátotta a Zsindely családdal folytatott levelezését.

³¹ M. KISS-VITÁNYI 1983.

³² SVÉD (szerk.) 1994.

³³ PAPP 2008.

³⁴ ZSINDELYNÉ 1974.

az *Országos Nőszövetség* című tanulmánya.³⁵ A kitelepítés történetét Hantó Zsuzsa, majd önálló tanulmányban Köbel Szilvia tárta fel.³⁶ Zsindely Ferenc Tüdős Klára életútjától független vonatkozását, a Teleki Pálhoz fűződő bizalmi viszonyt és a miniszterelnökségi államtitkár politikai szerepét Ablonczy Balázs érintette részletesebben Teleki Pálról szóló monográfiájában.³⁷

A korszak vadászirodalmának szakirodalmi feldolgozásai is érintik Zsindely Ferenc munkásságát. Nagy Domokos Imre *A vadászirodalom* című 1996-os monográfiája, amellyel, hogy Zsindely Ferenc két novelláját is közli, részletesen elemzi helyét a magyar vadászirodalom történetében. Czvalinga István Zsindely Ferenc *Isten szabad ege alatt* című kötetének 2005-ös kiadásában az életutató tanulmányban értékeli a szerző irodalmi szerepét.³⁸

Zsindely Ferenc naplója remélhetőleg nemcsak ismertebbé teszi a személyét a közvélemény előtt, de a korszak kutatóinak is ösztönzést ad arra, hogy szerepével mélyrehatóbban foglalkozzanak. Zsindely jegyzeteivel négy bőrkötéses határ-időnaplót töltött meg. E füzetek az írójukhoz hasonlóan fordulatokkal teli sors-történetet mondhatnak magukénak. A fent idézett lellei hétköznapokról szóló 1962-es levélnek e napló kiadásának előtörténete szempontjából is van egy érdekessége, mégpedig a címzettje: a néprajztudós K. Kovács Péter.³⁹ Az örvényszögi tanyavilágból származó fiatal tehetség a harmincas évek közepén Györffy István és Teleki Pál tanítványa volt, 1939-től pedig Teleki tanársegédje. Mint bizalmas személy a miniszterelnök Telekitől azt a megbízást kapta, hogy Kosáry Domokossal együtt utazzanak Amerikába, és minél szélesebb körben építsenek ki egy a magyar ügygel szimpatizáló hálózatot. 1941 márciusában érkeztek meg New Yorkba, de a küldetés rövid életű volt. A miniszterelnök halála után hazatértek, K. Kovács Péter az 1941-ben megalakult Teleki Pál Tudományos Intézet Térképészeti Osztályának lett a vezetője. A volt miniszterelnök köré szerveződő belső kör azonban továbbra is intenzíven tartotta egymással a kapcsolatot és igyekezett Teleki szellemének a kül- és belpolitikában egyaránt érvényt szerezni. E bizalmi társaság egyik központi személyisége volt Zsindely Ferenc, és bár K. Kovács Péter a naplóban név szerint nem szerepel, a köztük lévő baráti kapcsolat szoros volt. Zsindelyék a Györffy-kollégium szervezési munkájába is bevonták, sőt őt látták volna szívesen a kollégium elnökeként.

.....
³⁵ KÓSA 2011. 477–491.

³⁶ HANTÓ 2009. 63–71.; KÖBEL 2012. 171–195.

³⁷ ABLONCZY 2005.

³⁸ CZVALINGA 2005. 304 – 307.

³⁹ KOVÁCS 2011. 98–114. Ezúton is köszönöm Kovács Anikónak a segítségét és édesapja, K. Kovács Péter életútjáról adott szakirodalmat és információkat.

A háború után, miután világossá vált, hogy a számonkérés a háborús bűnösök pereivel nem zárul le, Zsindely Ferenc egyre veszélyesebbnek érezte a naplóját és nem csak magára, de az abban megnevezett minden szereplőre nézve, ezért az Istenhegyi úti kertészház biztosnak tűnő rejtkehelyén, egy madáretetőben rejtette el. A kitelepítés veszélyével azonban ez a biztos menedék bizonytalanná vált, így amikor megérkezett a kitelepítésről szóló határozat,⁴⁰ nemcsak új otthont, de a köteteknek is új búvóhelyet kellett keresni. Tüdős Klára ekkor a naplókkal kitömött bevásárlószatyorral felkereste K. Kovács Pétert és arra kérte, rejtse el az értékes dokumentumot. Nem volt ez veszélytelen vállalás, hiába volt Kovács Péter ekkor már a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának vezetője, nála is tartottak házkutatást, a kompromittáló emlékiratra azonban nem találtak rá. Zsindely Ferenc halála után, 1964-ben Tüdős Klára úgy látta, a naplók már biztonsággal elhelyezhetők egy megfelelő közgyűjteményben, ahol olyan munkatársak dolgoznak, akik tiszteletben tartják annak bizalmi jellegét. Így esett a választása a Sárospataki Református Kollégium kéziratárára, ahol csendben elhelyezte férje féltve őrzött naplóit, azzal a kikötéssel, hogy csak negyven év múlva lesz kutatható. Dizseri Eszter monográfiája Ujszászy Kálmán, a Sárospataki Gyűjtemény igazgatójának levelét idézve így emlékszik meg a napló elhelyezéséről: „Nagyon szerettem és tiszteltem Tüdős Klárát [...] Sűrűn találkoztunk egymással, és bizonyára jól meggondolta, amikor az említett naplót nálunk helyezte el. [...] A Nagykönyvtár Kéziratárában őrizzük ma is, mint zárt anyagot, a letevő kérésére. Ez azt jelenti, hogy magunk sem ismerjük a tartalmát, csak arra gondolunk, hogy mivel az említett esztendőik jelesek történetünkben, akkor értelme van annak, hogy a napló szerzője ezt kívánta tőlünk.”⁴¹ A napló létezésének ténye a hosszú évtizedek alatt szinte feledésbe merült. Az elrejtett iratoknak azonban van egy „titokgazdája”, aki végigkísérte a sorsukat és feladatának érezte, hogy felhívja a figyelmet a létezésükre és kiadásuk fontosságára. Ő K. Kovács Péter felesége, Hajdú Anikó, a neves illusztrátor. Elsőként egy Teleki Pálról szóló monográfia szerzőjét,⁴² Nyári Gábort kereste meg, majd miután őt az élet más irányba sodorta, engem. Ezúton is hálás köszönet érte, nélküle ez a kötet nem jelent volna meg. Külön köszönet a Sárospataki Református Kollégiumnak és a gyűjteményi igazgatónak, Dr. Dienes Dénesnek, hogy segítette a napló kiadását.⁴³

⁴⁰ ÁBTL 2. 5. 6. 3541/1951. Zsindely Ferenc kitelepítési iratok.

⁴¹ Ujszászy Kálmán 1993. május 7-én kelt levele. Idézi DIZSERI 1994. 131.

⁴² NYÁRI 2015.

⁴³ Sárospataki Református Kollégium Könyvtára Kt. d. 44476. Zsindely Ferenc naplója.

Zsindely négy határidőnaplót megtöltő jegyzetei közül az első 1941. február 25-én, az utolsó 1946. március 9-én íródott. A jelen kiadásnál terjedelmi okok miatt szükséges volt az eredeti szöveget rövidíteni, a kihagyott részek főként családi, magánéleti vonatkozású és vadászatokhoz kapcsolódó, köztörténeti szempontból kevésbé releváns bejegyzéseket érintenek. Több helyen a kézzel, töltőtollal írt szöveg a madárfészekben szerzett sérülések, elázások miatt olvashatatlanná vált. 1941. augusztus 7. és 14., valamint 1942. február 1. és május 4. között – Bárdossy menesztésének időszaka és Kállay miniszterelnökségének első hónapjai – pedig a lapok ki vannak vágva a naplóból. (Feltehetőleg Zsindely Ferenc dönthetett úgy, hogy eltávolítja ezeket az oldalakat, miután K. Kovács Péternek történt átadáskor már hiányoztak a kötetekből, és addig kizárólag Zsindely Ferenc forgatta saját irományát.) A kihagyásokat kapcsos zárójel jelzi, azokat hosszabb, átfogó esemény esetén a történéseket röviden összefoglaló lábjegyzet egészíti ki. A szövegben előforduló rövidítéseket külön jelzés nélkül feloldottam, az egyes szavak írásmódját egységesítettem, a mondatok központosítását helyenként a könnyebb érthetőség kedvéért a mai szabályoknak megfelelően javítottam.

Ezúton mondok köszönetet Tegzesné Bibó Borbálának és Tegzes Orsolyának, hogy a Zsindely-házaspár balatonlellel fotóját a rendelkezésemre bocsátották és engedélyezték a fotó közlését, valamint Halmay Nórának, hogy a kézzel írt napló szövegét legépelte.

Szekér Nóra

ZSINDELY FERENC NAPLÓJA

1941. FEBRUÁR 25. – 1946. MÁRCIUS 9.

1941 Március 1.

Szombat 9

Tudára bementünk a Galpohíri
és boldog: boltját, Pauline háló
feldesítette az iskolát, Kláival ki-
mentünk 1/2 11-re és volt, hogy a
japoknak 11-re kell megjönniük. Be-
csak nem jöttek és a sok cifra nagyon jó-
zott. Tegen diákot voltam valahány ide a
világon van, minden. Azt azt a jó ma-
garek kinttel és gyorsan törték a régi
állásukat.

Végre ráis kísérel megjöni, táncoltak
vala, énekeltek, kalácsot és bot adtak
varottak is kinttel. Tetszett nekik a
dolog, megjött nap, it pohar barackos
is az ünneplés hányon közt gyorsan
fotografáltak napot. Különben is igen
kerti, ha fotográfáltak.

Feljegyzésem az mondta: „tudja, az én
parasztjaimmal otthon tartani fog, ha lát-
ják, hogy it is mindig a parasztaik
széleslötten.” Ugy, látják, azt kellett az
ki annyira a megművelést.

A kíváncsiság, jól látszik, a gyors
hávat megjelöltem. Később...

1941

1941. február 25.

Reggel kilenckor a Keleti pályaudvaron Cincér-Marković¹ jugoszláv külügyminiszter fogadtatása. Bárczy² a foyert³ feldíszíti, tehát erőnek erejével kikényszeríti, hogy lássam. Cincérnek bajsza nincs, – micsoda cincér az ilyen? Kettőkor a miniszterelnöknél nagy ebéd, amelyet villásreggelinek hívnak. Százan eszünk három teremben. Igen jót, de igen sokat. Mihelyt lehet, sietünk haza, mert ötkor a két Ház elnökeinek⁴ teája a parlamenti kupolacsarnokban. Erre Klárinak nem kell mennie. Este ebéd a Kormányzó Úrnál,⁵ oda én sem vagyok hivatalos, szerencsére. Nem könnyű mesterség az ilyen hivatalos vendégeskedés. Szegény Cincér! Levantei pófája van neki, kedves modora, pöttömnyi kis görög felesége. És két vágya: Fideliót látni az Operában és valahol népviseletet. Mindkét vágyát utolsó percben mondta meg, vagyis személyesen a népművészetet az én nyakamba varrták. Cincér nekem egy ordót⁶ hozott: a Szent Száva rend nagykeresztjét.⁷ [...]

¹ Helyesen (Aleksandar) Cincar-Marković (1889–1947), 1935-től 1939-ig berlini jugoszláv követ, 1939-től 1941. március 27-ig, a Simović-puccsig Jugoszlávia külügyminisztere. Jugoszláv oldalról ő írta alá a jugoszláv–magyar barátsági szerződést, 1941. március 25-én pedig a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozást. 1947-ben mint háborús bűnöst kivégezték.

² Bárczy István (1882–1952), 1921–1944-ig a minisztertanács, illetve a koronatanács jegyzőkönyveinek vezetője. 1928-tól a nyilas puccsig a Miniszterelnökség adminisztratív államtitkára. 1944. július elején a szélsőjobboldali erők sikertelen merényletet követtek el ellene. A nyilas puccs után letartóztatták. Számos háborús főbűnös perében tanúként hallgatták ki. 1947-ben emigrációba vonult. A Miniszterelnökség adminisztratív államtitkáraként a miniszterelnöki protokoll felelőse.

³ előcsarnok

⁴ 1941-ben a felsőház elnöke gr. Széchenyi Bertalan, a képviselőházé Tasnádi Nagy András volt.

⁵ Horthy Miklós (1868–1957), altengernagy, 1920. március 1-től 1944. október 16-ig Magyarország kormányzója. A háborús bűnösök nürnbergi perében tanúként hallgatták ki. 1948-tól Portugáliában élt haláláig. A kommunista rendszer bukása után hamvait hazaszállították és 1993. szeptember 4-én Kenderesen újratemették.

⁶ kitüntetés

⁷ Milán szerb király által 1883-ban alapított királyi érdemrend.

1941. február 26.

Bárczy Pista hoppmesteri elemében van ilyenkor. Ma délelőtt is felforgatta bent az egész házat, mert a jugoszláv–magyar barátsági szerződés aláírásához készítette elő a történelmi urilien-t.⁸ Az ilyesmi persze újságírók és fotoriporterek nélkül nem lehet. A falat tele akasztotta már gobelinekkel, s éppen az ötven újságírónak rendezte oldalvást a helyet, amikor a miniszterelnök váratlanul belépett. Meglátta a rádiós zsinórokat, dühbe gurult és azonmód elkezdett ordítani, hogy disznóság, ő szarik a rádióra, szarik az újságírásra, és ki innen az egész. Pár újságíró ott volt már, s menekültek. A miniszterelnök tombolt, hogy a rádió szar, az újságírás szar. Végül Bárczy kihívatta azzal, hogy átadja neki azt az arany töltőtollat, amellyel majd az aláírás után ajándékozza meg Cincért. Azután visszajött s megnyugtatta a sajtót, hogy nincs semmi hiba, teljesítsék csak a kötelességüket. Erre a megsértődött újságírók vissza is szivárogtak. Így kötöttünk örök barátságot a jugoszlávokkal.⁹ Pedig ebben a balkáni orientációban lenne fantázia. Visszatérni az Árpád-házi királyok külpolitikájára. Minek legyünk a nyugat kis csip-csup végtagja, ha a Balkán feje lehetünk. Magyarország az a dugó, amely a Balkánt lezárja. Pár hónappal ezelőtt, amikor a jugoszláv–magyar társaság tett látogatást Budapesten, néhányszor együtt kellett étkeznünk a vendég szerbekkel. A társalgási nyelv rendszerint a magyar volt. Meglepve láttam, hogy mennyire rajtunk a szemük. Úgy tekintenek Budapestre, mint mi valamikor Bécsre, – nem is: mint Párizsra. A Balkán fejének lenni nem is lenne rossz hivatal.

1941. február 27.

Ma a külügyminiszter¹⁰ ad estélyt az új barátoknak a Park Clubban. Úgy volt, hogy nem megyünk el, – kinek van kedve fél 11-re frakkba öltözni? Úgyis lesznek elegen, 600-at hívtak meg, ebben a tömegben az ember észrevétlen marad. Igen ám, de a Szent Száva! Azt fel kellett venni, s vadonatúj pompájában Cincérnek megmutatkozni. [...]

⁸ okmány

⁹ A magyar–jugoszláv örök barátsági szerződést 1940. december 12-én Belgrádban írták alá, a magyar országgyűlés 1941. február 3-án ratifikálta, a jugoszláv küldöttség a ratifikációs okmányok kicserélése végett érkezett Budapestre.

¹⁰ Bárdossy László (1890–1946), 1930-tól 1934-ig londoni, 1934-től 1941-ig bukaresti magyar követ. 1941. február 4-től külügyminiszter. Teleki Pál halála után 1942. március 7-ig miniszterelnök és külügyminiszter. 1943-tól a Keresztény Nemzeti Liga elnöke, 1944 októberében a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének vezetője. Háborús bűnösként 1946. január 10-én kivégezték. 1941. február 4-én vette át a tárca vezetését elődje, Csáky István halálát követően.

Valahogy nem is esik jól az embernek manapság egy ilyen pompa. Bulgária az elhatározás vajdó nehéz óráit éli, s borzongatja a hátamat ez a fényűző istenkísértés.¹¹ Bulgária után Cincérek kerülnek sorra, s mi magunk is magyarok, – mi vajon túlestünk-e a dandárján a bajnak? No, mindegy. Ez az estély békebeli volt. Ha süllyed is a hajó, zenekara rendületlenül játszik.¹² A miniszterelnök szokta ezt mondani, a primás. Én? Csak szerény kontrás az utolsó sorban, riszálom a vonót.

1941. február 28.

A hivatalos cincérprogramnak vége. Ma Hóman¹³ vezérletével Székesfehérvárra cipelték őket,¹⁴ holnap mi visszük Turára. A minisztertanácsot megtartottuk. Sehogy sem tetszik nekem ez a mi gazdaságpolitikánk, annak is a termelési része. Beszélhetünk róla, de igazából nincsen. Ez a Teleki-kormány legsebezhetőbb pontja. És a közellátás, amelyet Lakynak kellene most már csinálnia.¹⁵ Úgy nézem, nem is éppen gyakorlati ember, statisztikus. Tanár. Pedig a tavasz közellátá-

¹¹ Az olasz–görög háború következményeként (az olaszok kíségetésére a Romániában állomásozó német csapatok Bulgárián keresztül tervezték megtámadni Görögországot) 1941. februárjában erős nyomás nehezedett Bulgáriára, hogy csatlakozzon a háromhatalmi egyezményhez. Erre március 1-jén került sor. Az egyezményt 1940. szeptember 27-én kötötte meg Németország, Olaszország és Japán 10 évre szólóan, amely Európa és Kelet-Ázsia hatalmi felosztását tartalmazta az aláíró felek között. Magyarország 1940. november 20-án – a második bécsi döntés viszonzásaként – csatlakozott, őt követte Románia, Szlovákia, Bulgária és Jugoszlávia, majd Horvátország.

¹² A mondás a Titanic 1912. április 14-i katasztrófájára utal, a túlélők visszaemlékezése szerint a zenekar az ütközés után is az utolsó pillanatig játszott, hogy ezzel is segítse megőrizni az utasok nyugalmát.

¹³ Hóman Bálint (1885–1951), történész, kultúrpolitikus. 1932-től 1942 júliusáig – rövid megszakítással – vallás- és közoktatásügyi miniszter, a Teleki Pál Tudományos Intézet vezetője. Résztvevője az 1944. október 12-én létrehozott, németbarát politikusokat tömörítő Törvényhozók Nemzeti Szövetségének. A Népiróság háborús bűnősként életfogytiglani börtönre ítélte. A váci börtönben hunyt el.

¹⁴ Hóman Bálint 1932-től 1945-ig Székesfehérvár országgyűlési képviselője volt. Az Árpád-kor-kutató Hóman volt 1938-ban, a Szent István király halálának 900. évfordulója alkalmából rendezett emlékvé szervezéséért felelős Szent István Emlékbizottság vezetője is, a nagyívű ünnepségek és a Szent István kultuszának központja Székesfehérvár lett. A Szent István-ünnepségekhez kapcsolódóan a városban emlékhelyek kialakítása, ásatások kezdődtek, és felállították az 1894 óta tervezett Szent István-szoborcsoportot. A jugoszláv küldöttség székesfehérvári látogatása a Szent István-i gondolat hangsúlyozását szimbolizálta.

¹⁵ Teleki Pál az 1940 decemberében végrehajtott kormányátalakítása során hozta létre a Közellátásügyi Minisztériumot, hogy a közellátást a háborús helyzethez igazítsa. Laky Dezsőt (1887–1962), a Magyar Statisztikai Társaság alapítóját és elnökét bízta meg tárca nélküli miniszterként a vezetéssel, aki 1941 szeptemberéig látta el ezt a pozíciót. Lakyt a német megszállást követően a Gestapo letartóztatta, a Lakatos-kormány amnesztiájával szabadult. A háború után rövid ideig visszakapta egyetemi katedráját. 1951-ben kiteleptették.

sa nehéz lesz, a jövő éve még nehezebb. Szegény Teleki Miska a problémákra képtelennek bizonyult.¹⁶ Legjobb barátom volt a Kabinetben, de gyenge, önállólan. Megmondtam neki őszintén, hogy ne várja meg a közbotrányt, menjen el. Hajlott is rá, a miniszterelnöknek szólt, – de ő irtózik a személyi kérdések változásától, s a legnagyobb hibájának vallja, hogy embereitől nem bír megválni, ha alkalmatlanságukkal tisztába jött is. Nem történt hát semmi. A belügyminiszter előtt kértem a miniszterelnöktől a jegyrendszer sürgős bevezetését is, mielőtt el nem fogy a beosztandó élelem.¹⁷ A leghatározottabban elleneztek akkor mindketten. Pedig, ha a németek beavatkoznak valamikor a függetlenségünkbe, könnyebben nemet mondhatnánk a követeléseiknek. [...]

1941. március 1.

Turára berendeltük a galgahévízi és boldogi bokkrétákat,¹⁸ Paulini Béla¹⁹ feldíszítette az iskolát, Klárral kimentünk fél 11-re, s úgy volt, hogy a jugóknak 11-re kell megjönniük. De csak nem jöttek, s a sok cifra magyar fázott. Igen dühös voltam valahány nép a világon van mindre. Mert ezek a jó magyarok szeretettel és szívesen várták a régi ellenséget. Végre órás késéssel megjött. Táncoltak neki, énekeltek, kalácsot és bort adtak. Tetszett neki a dolog, megivott vagy öt pohár baracklevet, és az ünneplős lányok közt szívesen fotografáltatta magát. Különben is igen szereti, ha fotografálják. Feleségemnek azt mondta: „tudja az én parasztjaimnak otthon tetszeni fog, ha látják, hogy itt is mindjárt a parasztok iránt érdeklődöm.” Úgy látszik, ezért kellett neki annyira a népművészet. A kirándulás jól sikerült, a Szent Szávát megszolgáltam. Ezenközben Bulgária csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez. Este a jugók elutaztak, a város fényárja kialudt, – ez a csökkentett világítás sokkal jobban is illik a helyzethez.

¹⁶ Teleki Mihály gr. (1896–1991), 1938. november 15-től földművelésügyi miniszter, ugyancsak a decemberi kormányátalakítás részeként menesztették miniszteri pozíciójából, helyébe Bánffy Dánielt nevezték ki.

¹⁷ Az ételminiszter-korlátozások 1939 végétől folyamatosak voltak, elsőként a kenyér összetételét szabályozták, valamint a hét 2 napját „hústalan napnak” nyilvánították. 1940. április 6-tól a cukor- és a zsírjegyet vezették be, 1941. szeptember 22-től pedig Budapest és peremvárosaiban a kenyér- és a lisztjegyet. SÍPOS (szerk.) 1997. 246.

¹⁸ Paulini Béla vezetésével az 1930-as évek elején alakult a Gyöngyösbokréta mozgalom népi hagyományok újjáélesztésére. Keretei között települések szerint országsszerte szerveződtek néptánc- és népművészeti csoportok, és tartottak népművészeti bemutatókat, színpadi előadásokat.

¹⁹ Paulini Béla (1881–1945), a Magyar Bokréta Szövetség alapítója és szervezője. A magyar műmese irodalom egyik megteremtője. A Kodály Zoltán által megzenésített *Háry János* szövegének egyik szerzője. A Magyar Rádió néprajzi rendezője, több forgatókönyv írója. 1945-ben öngyilkos lett.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

Sárospataki Református Kollégium Könyvtára

Kt. d. 44 476. Zsindely Ferenc naplója

Ráday Levéltár

C/80. Szent-Iványi Domokos-hagyaték

Szent-Iványi Domokos, 1945: *Csonka Magyarország külpolitikája*. Kézirat.

Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára

Zsindelyné Tüdös Klára, 1974: *Rongyok – Tüdös Klára életregénye*. I–II. Kézirat.

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

2. 5. 6. Kitelepítési iratok

01976/1951 Zsindely Endre kitelepítési iratai

3541/1951 Zsindely Ferenc kitelepítési iratok

3. 1. 9. Vizsgálati dossziék

V-112783 Radvánszky György

V-84000 Zsindely Endre

V-92878 Szép László

4. 1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-742 Részletek Hóman Bálint naplójából

A-862 Kádár Gyula a VKF 2. osztálya vezetőjének visszaemlékezése

A-2124 Volt horthysta titkos szervezetek

A-1214/4 Háborús és népellenes bűncselekményekkel, valamint a horthysta erőszakszervezetekkel kapcsolatos iratok

Forráskiadványok

„...a háború szolgálatában”. *Főszerkesztői értekezletek*. Szerk. Joó András. Budapest, Napvilág, 2007.

A lillafüredi írói értekezlet – 1942. november. Szerk. Simor András – Kristó Nagy István. Budapest, Magánkiadás, é. n.

A szakadék szélén... Az MTI bizalmas jelentései – 1943. július 22. – 1944. március 10. Szerk. Karvalics László – Balogh Margit. Budapest, Napvilág, 2006.

- A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944.* Szerk. Ránki György – Pamlényi Ervin – Tilkovszky Lóránt – Juhász Gyula. Budapest, Kossuth, 1968.
- Hitler hatvannyolc tárgyalása. Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakal.* I–II. Szerk. Ránki György. Budapest, Magvető, 1983.
- Horthy Miklós titkos iratai.* Szerk. Szinai Miklós – Szűcs László. Budapest, Kossuth, 1972.
- Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez.* Szerk. Zsigmond László. Budapest, Kossuth, 1961.

Monográfiák, visszaemlékezések, gyűjteményes kötetek, lexikonok

A. SAJTI 1987	A. Sajti Enikő: <i>Délvidék, 1941–1944.</i> Kossuth, Budapest, 1987.
A. SAJTI 2004	A. Sajti Enikő: <i>Impériumváltások, revízió, kisebbség – Magyarok a Délvidéken 1918–1947.</i> Napvilág, Budapest, 2004.
ABLONCZY 2005	Ablonczy Balázs: <i>Teleki Pál.</i> Osiris, Budapest, 2005.
ABLONCZY 2015	Ablonczy Balázs: <i>A visszatért Erdély, 1940–1944.</i> Jaffa, Budapest, 2015.
ABLONCZY 2016	Ablonczy Balázs: <i>Keletre magyar! A magyar turanizmus története.</i> Jaffa, Budapest, 2016.
ABLONCZY 2018	Ablonczy Balázs: <i>A miniszterelnök élete és halála – Teleki Pál, 1879–1941.</i> Jaffa, Budapest, 2018.
BALOGH 2015	Balogh Margit: <i>Mindszenty József – 1892–1975.</i> I. MTA, Budapest, 2015.
BALOGH 2019	Balogh Margit: <i>Az Apát Úr – Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi évei.</i> Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg, 2019.
BANK–MIHÁLYI–
TÓTH 2021	Bank Barbara – Mihályi Balázs – Tóth Gábor: <i>Naplók az óvóhelyről – Budapest ostroma civil szemmel.</i> NEB, Budapest, 2021.
BARCZA 1994	Barcza György: <i>Diplomataemlékeim 1911–1945.</i> I. Európa, Budapest, 1994.
BARTHA 2020	Bartha Ákos: <i>Bajcsy-Zsilinszky Endre – Életút és utóélet.</i> Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020.
BRAHAM 2003	Braham, Randolph L.: <i>A népírtás politikája.</i> Új Mandátum, Budapest, 2003.

- BOGNÁR 2018 Bognár Zalán: *„Malenkij Robot”. A Magyarországról ítélet nélkül szovjetunióbeli kényszermunkára elhurcolt civilek története.* Kairosz, Budapest, 2018.
- BOKOR 1982 Bokor Péter: *Végtájk a Duna mentén. Interjúk egy filmsorozathoz.* RTV-Minerva – Kossuth, Budapest, 1982.
- BOKOR 1985 Bokor Péter: *Zsácutca.* RTV-Minerva, Budapest, 1985. 7–58.
- CIANO 1999 Ciano, Galeazzo: *Ciano gróf naplója.* Ármádia, Budapest, 1999.
- CSATÁRI 1968 Csatári Dániel: *Forgószeiben. Magyar–román viszony 1940–1945.* Akadémia, Budapest, 1968.
- CSÍKY 2019 Csíky Balázs: *Serédi Jusztinián, Magyarország hercegprímása.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2019.
- CZETTLER 2000 Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink. A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig.* Magvető, Budapest, 2000.
- CZETTLER 2008 Czettler Antal: *Teleki Pál és a magyar külpolitika 1939–1941.* Kairosz, Budapest, 2008.
- DÁLNOKI VERESS 1978 Dálnoki Veress Lajosné: *Szabadság nélkül.* Nemzetőr–Griff, Budapest, 1978.
- DIZSERI 1994 Dizseri Eszter: *Zsindelyné Tüdös Klára. Életrajz dokumentumokban, 1885–1980.* Kálvin, Budapest, 1994.
- DOMBRÁDY 1990 Dombrády Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege.* Zrínyi Katonai Könyvkiadó Budapest, 1990.
- DOMBRÁDY 2000 Dombrády Lóránd: *Katonapolitika és hadsereg 1920–1944.* Ister, Budapest, 2000.
- DOMBRÁDY 2005 Dombrády Lóránd: *Werth Henrik, akiről nem beszélünk.* Argumentum, Budapest, 2005.
- EDELSHEIM 2001 Edelsheim Gyulai Ilona: *Becsület és kötelesség. I–II.* Európa, Budapest, 2001.
- FEDINEC 2002 Fedinec Csilla: *A kárpátjai magyarság történeti kronológiája 1918–1944.* Lilium Aurum, Galánta–Dunaszerdahely, 2002.
- FODOR 2001 Fodor Ferenc: *Teleki Pál. Egy „bujdosó könyv”.* Mike és Társa. Budapest, 2001.
- GÁLL 1984 Gáll Imre: *A budapesti Duna-hidak.* Hídépítő, Budapest, 1984.
- GOSZTONYI 1989 Gosztorny Péter: *Légiveszély, Budapest! Népszava,* Budapest, 1989.

- GOSZTONYI 1992 Gosztonyi Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Európa, Budapest, 1992.
- GYÓRI 1997 Győri Szabó Róbert: *A kommunista párt és a zsidóság Magyarországon (1945–1956)*. Windsor, Budapest, 1997.
- HAEFFLER (szerk.) 1940 Haeffler István (szerk.): *Országgyűlési almanach az 1939–44. évi országgyűlésről*. MTI, Budapest, 1940.
- HANTÓ 2009 Hantó Zsuzsa: *Kitiltott családok*. Magyar Ház, Budapest, 2009.
- HALMESVIRTA 2005 Halmesvirta, Anssi: *Finnország története*. Kossuth Kiadó, Debrecen, 2005.
- HARASZTI (szerk.) 2007 Haraszi György (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. MTA–ÁBTL, Budapest, 2007.
- HARSÁNYI 2006 Harsányi Iván: *Spanyol dilemmák – spanyol megoldások a 19–20. század útvesztőiben*. Pro Pannonia, Pécs, 2006.
- HATOS 2017 Hatos Pál: *Szabadvőművesből református püspök. Ravasz László élete*. Jaffa, Budapest, 2017.
- HORTHY 1992 Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Európa, Budapest, 1992.
- HORTHY MIKLÓSNÉ 2015 Horthy Miklósné: *Napló 1944–45*. Libri, Budapest, 2015.
- ILLÉSFALVI–SZABÓ–SZÁMVÉBER 2008 Illésfalvi Péter – Szabó Péter – Számvéber Norbert: *Erdély a hadak útján 1940–1944*. Püedlo, Budapest, 2008.
- ILLYÉS 1986 Illyés Gyula: *Naplójegyzetek 1929–1945*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986.
- ILLYÉS 2014 Illyés Gyula: *Ostromnapló, 1945*. Nap Kiadó, Budapest, 2014.
- JOÓ 2008 Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája. Magyarország és a háborús diplomácia 1942–1944*. Napvilág, Budapest, 2008.
- JUHÁSZ 1964 Juhász Gyula: *A Teleki-kormány külpolitikája*. Akadémia, Budapest, 1964.
- JUHÁSZ 1988 Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919–1945*. Kossuth, Budapest, 1988.
- KÁDÁR LYNN 2006 Kádár Lynn Katalin: *Eckhardt Tibor amerikai évei 1941–1972*. L'Harmattan, Budapest, 2006.
- KÁLLAY 2012 Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944*. I–II. Európa, Budapest, 2012.

- KEEGAN 2019 Keegan, John: *A második világháború*. Jaffa, Budapest, 2019.
- KOVÁCS 2014 Kovács Gellért: *Alkony Budapest felett. Az embermentés és ellenállás története 1944–45-ben*. Libri, Budapest, 2014.
- KOVÁCS 2009 Kovács Zoltán András: *A Szálasi-kormány belügyminisztériuma*. Attraktor, Budapest, 2009.
- L. BALOGH 2012 L. Balogh Béni: *Küzdelem Erdélyért*. Akadémiai, Budapest, 2012.
- LEBOVITS 2007 Lebovits Imre: *Zsidótörvények – zsidómentők*. Ex Libris, Budapest, 2007.
- M. KISS–VITÁNYI 1983 M. Kiss Sándor – Vitányi Iván: *A Magyar Diákok Szabadságfrontja*. Antifasiszta Ifjúsági Emlékmű Szervezőbizottsága, Budapest, 1983.
- MACARTNEY 2006 Macartney, C. A.: *Október tizenötödike. A modern Magyarország története 1929–1945*. I–II. Gede, Budapest, 2006.
- MAJTÉNYI 2000 Majtényi György: *Az autózás története 1920 – 1960*. *Korall* 2000/4, 101–118.
- MAKRA 1986 Makra Zoltán: *Honvédelmi miniszterek szolgálatában – 1940–1944*. Magánkiadás, München, 1986.
- MÁTHÉ 2020 Máthé Áron: *Vörös karszalag. Ideiglenes karhatalmi osztályok 1944–1945-ben*. Jaffa, Budapest, 2020.
- MESTER 2012 Mester Miklós: *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában*. Tarsoly, Budapest, 2012.
- MIHÁLYI 2020 Mihályi Balázs: *Budapest ostroma. A polgári áldozatok*. Kárpátia Stúdió, Köröstárkány–Kápolnásnyék, 2020.
- MURÁDIN 2019 Murádin János Kristóf: *„Mindent Erdélyért!”. Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között*. Scientia, Kolozsvár, 2019.
- MUSIL 1977 Musil, Robert: *A tulajdonságok nélküli ember*. Európa, Budapest, 1977.
- NAGY 1990 Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött* I–II. Európa-História, Budapest, 1990.
- NAGYBACZONI NAGY 1986 Nagybaczoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendők*. Gondolat, Budapest, 1986.
- NÁRAY 1988 Náray Antal: *Náray Antal visszaemlékezése, 1945*. Zrínyi, Budapest, 1988.
- NÉMETH 2013 Németh István: *Katyn, 1940. Lengyelország a Szovjetunió és Németország „életterében” (1914–1945)*. L’Harmattan, Budapest, 2013.

- NEVENKIN 2019 Nevenkin, Kamen: *A Budapest Erőd I. – A magyar főváros ostroma, 1944–45.* Hadiakadémia, Budapest, 2019.
- NÓVÉ 2012 Nóvé Béla: *Hivatása: kisebbségmentő. Pásint Ödön pályaképe*, Kriterion, Kolozsvár, 2012.
- NYÁRI 2015 Nyári Gábor: *A Sándor-palotától a ravatalig. Teleki Pál második miniszterelnöksége 1939–1941.* Kairosz, Budapest, 2015.
- OLASZ 2007 Olasz Lajos: *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941–1944).* Akadémia, Budapest, 2007.
- ORMOS 2000 Ormos Mária: *Egy magyar médiavezér. Kozma Miklós.* PolgART, Budapest, 2000.
- ORMOS 2018 Ormos Mária: *Hitler.* Kossuth, Budapest, 2018.
- ORMOS 2019 Ormos Mária: *Mussolini.* Kossuth, Budapest, 2019.
- PAPP 2008 Papp István: *A népi kollégiumi mozgalom története 1944-ig.* Napvilág, Budapest, 2008.
- PAPP 2017 Papp István: *Fehér Lajos. Egy népi kommunista politikus pályaképe.* ÁBTL – Kronosz, Budapest – Pécs, 2017.
- PAKSA 2012 Paksa Rudolf: *Szálasi Ferenc és a hungarizmus.* Jaffa, Budapest, 2012.
- PAKSA 2013 Paksa Rudolf: *Magyar nemzetiszocialisták.* Osiris, Budapest, 2013.
- PALASIK 2006 Palasik Mária: *A műegyetemisták Odüsszeiája 1944–1946.* Műegyetemi Kiadó, Budapest, 2006.
- PALASIK 2010 Palasik Mária: *Félelembe zárt múlt. Politikai gyilkosságok Gyömrőn és környékén 1945-ben.* Napvilág, Budapest, 2010.
- PATAKY–ROZSOS–SÁRHIDAI 1992 Pataky Iván – Rozsos László – Sárhidai Gyula: *Légiháború Magyarország felett.* I–II. Zrínyi, Budapest, 1992.
- PÁVA Páva István: *Jelentések a Harmadik Birodalomból. A magyar diplomácia a II. világháborúban.* Pro Pannonia, Pécs, 2001
- PETŐ Pető Andrea: *Elmondani az elmondhatatlant. A nemi erőszak Magyarországon a II. világháború alatt.* Jaffa, Budapest, 2018.
- PRITZ 2001a Pritz Pál: *Bárdossy László.* Elektra, Budapest, 2001
- PRITZ 2001b Pritz Pál: *A Bárdossy-per.* Kossuth Kiadó, Budapest, 2001
- PRITZ (szerk.) 2018 Pritz Pál (szerk.): *Napló és történelem.* NMTT, Budapest, 2018.
- PÜSKI 2000 Püski Levente: *A magyar felsőház története 1927–1945.* Napvilág, Budapest, 2000.

- PÜSKI 2015 Püski Levente: *A Horthy-korszak parlamentje*. Országház, Budapest, 2015.
- RAVASZ 2003 Ravasz István: *Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban*. Püedlo, Budapest, 2003.
- RAVASZ 2002 Ravasz István: *Erdély ismét hadszíntér 1944*. Petit, Budapest, 2002.
- RAVASZ 1992 Ravasz László: *Emlékezéseim*. Református Egyház Zsinati Iroda, Budapest, 1992.
- ROMSICS 2005 Romsics Ignác: *Bethlen István*. Osiris, Budapest, 2005.
- ROMSICS 2006 Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Osiris, Budapest, 2006.
- SAKMYSTER 2001 Sakmyster, Thomas: *Admirális fehér lovon. Horthy Miklós, 1918–1944*. Osiris, Budapest, 2001.
- SALY 1945 Saly Dezső: *Szigorúan bizalmas! Fekete könyv: 1939–1944*. Anonymus, Budapest, 1945.
- SCHIFFERNÉ SZAKASITS 1983 Schifferné Szakasits Klára: *Magamról és másokról*. Magvető, Budapest, 1983.
- SEBESS 2020 Sebess, Pedro: *Így dől el Magyarország sorsa*. Gondolat, Budapest, 2020.
- SIMONFFY 1984 Simonffy András: *Kompország katonái*. Magvető, Budapest, 1984.
- SIPOS (szerk.) 1997 Sipos Péter (szerk.): *Magyarország a második világháborúban – Lexikon*. Petit Real, Budapest, 1997.
- SPANNENBERGER 2005 Spannenberger Norbert: *A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között*. Lucidus, Budapest, 2005.
- SVÉD (szerk.) 1994 Svéd László (szerk.): *Megforgatott világmegforgatók. A népi kollégiumi mozgalom ismeretlen dokumentumai*. Politikai-történeti Alapítvány, Budapest, 1994.
- SZABÓ 1990 Szabó Lőrinc: *Bírákhoz és barátokhoz (Napló és védőbeszéd 1945-ből)*. Magvető, Budapest, 1990.
- SZABÓ 2019 Szabó Péter: *Magyarok a Don-kanyarban. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története (1942–1943)*. Kossuth, Budapest, 2019.
- SZÁLASI 1978 Szálasi Ferenc: *Szálasi naplója*. Kossuth, Budapest, 1978.
- SZÁMVÉBER 2017 Számvéber Norbert: *Páncélosok a Dunántúlon. Az utolsó páncélosütközetek Magyarországon 1945 tavaszán*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2017.

- SZÁMVÉBER 2020 Számvéber Norbert: *Az alföldi páncéloscsata*. Peko, Budapest, 2020.
- SZEGEDY-MASZÁK 1996 Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz... Egy volt magyar diplomata emlékirataiból*. I–II. Európa, Budapest, 1996.
- SZEKÉR 2017 Szekér Nóra: *Titkos társaság. A magyar Testvéri Közösség története*. Jaffa, Budapest, 2017.
- SZENES 1986 Szenes Sándor: *Befejezetlen múlt*. M. k., Budapest, 1986.
- SZENT-IVÁNYI 2013 Szent-Iványi Domokos: *The Hungarian Independence Movement, 1939–1946*. Magyar Szemle, Budapest, 2013.
- SZENT-IVÁNYI 2016 Szent-Iványi Domokos: *Visszatekintés*. Magyar Szemle, Budapest, 2016.
- SZILÁGYI-SÁRINGER 2002 Szilágyi Ágnes Judit – Sáringer János: *Ifj. Horthy Miklós, a Kormányzó kisebbik fia*. Holnap, Budapest, 2002.
- SZITA 2014 Szita Szabolcs: *A Gestapo tevékenysége Magyarországon, 1930–1945*. Corvina Kiadó, Budapest, 2014.
- SZOMBATHELYI 1990 Szombathelyi Ferenc: *Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése, 1945*. Zrínyi, Budapest, 1990.
- TÉREY 2020 Térey János: *Boldogh-ház, Kétmalom utca*. Jelenkor, Budapest, 2020.
- TURBUCZ (szerk.) 2016 Turbucz Péter (szerk.): *Farkass Jenő – Budapesti ostromnapló*. Attraktor, Máriabesenyő, 2016.
- TURBUCZ 2011 Turbucz Dávid: *Horthy Miklós*. Napvilág, Budapest, 2011.
- ULLEIN-REVICZKY 1993 Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke*. Európa–História, Budapest, 1993.
- UNGVÁRY 2005 Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma*. Corvina, Budapest, 2005.
- UNGVÁRY-TABAJDI 2012 Ungváry Krisztián – Tabajdi Gábor: *Budapest a diktatúrák árnyékában. Titkos helyszínek, szimbólikus terek és emlékhelyek a fővárosban*. Jaffa, Budapest, 2012.
- VARGYAI Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban*. Korona, Budapest, 2001.
- VIGH Vigh Károly: *Ugrás a sötétbe*. Magvető, Budapest, 1984.
- ZINNER-RÓNA 1986 Zinner Tibor – Róna Péter: *Szálasiék bilincsen*. I. Lapkiadó Vállalat, Budapest, 1986.
- Zs. TÜDŐS 1978 Zs. Tüdős Klára: *Arcképek*. Református Zsinati Iroda, Budapest, 1978.

Tanulmánykötetben megjelent tanulmányok, folyóiratcikkek

- ABLONCZY 2014 Ablonczy Balázs: A leghűségesebb nemzet és a völgygátak – Teleki Pál a ruszinokról és az Északkeleti Felföldről. In: *Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés*. Szerk. Fedinec Csilla. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004. 147–157.
- A. SAJTI 2011 A. Sajti Enikő: Örségváltás: a Délvidék közigazgatási át-szervezése. In: *Magyarország és a Balkán a XX. században*. Szerk. A. Sajti Enikő – Vukman Péter. JATEPress, Szeged, 2011. 49–56.
- ANDREIDES 2010 Andreides Gábor: Fegyverszünetről megszállásig: az olasz-orosz események magyarországi hatása 1943–1944-ben. *Múltunk*, 2010/2, 208–228.
- ANDREIDES 2006 Andreides Gábor: Mindenkor objektív hírszolgálatot igye-kezttem kifejteni” – Zimmer Ferenc főszerkesztő élete. *Múltunk*, 2006/3, 226–242.
- BALOGH 1989 Balogh Margit: A sopronkőhidai hűtlenség. Forrásközlés. *Hadtörténeti Közlemények*, 1989/3, 428–449.
- BARANYI 2007 Baranyi Anna: A magyar zeneélet és éremművészet kapcso-latai 1898–1945. In: *Zenetudományi Dolgozatok 2006–2007*. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 2007. 117–159.
- BÁRDI 2012 Bárdi Nándor: A budapesti kormányzatok magyarságpoli-tikai intézményrendszere és stratégiája, 1918–1938. *Limes*, 2012/1, 80–82.
- BARTHA 2021 Bartha Ákos: Mikó Zoltán vezérkari százados és a népi írók. *Forrás*, 2021/4, 56–65.
- BOLZA 1988 Bolza Ilona: A bujdosó gróf Bethlen István. In: *Bethlen Ist-ván – Emlékirat*. Szerk. Romsics Ignác. Zrínyi Kiadó, Buda-pest, 1988. 71–93.
- BONHARDT 2015 Bonhardt Attila: Koszorús Ferenc ezredes szerepe a buda-pesti zsidóság deportálásának megakadályozásában. In: *Páncélosokkal az életért. Koszorús Ferenc, a holokauszt hőse*. Szerk. Hantó Zsuzsa – Szekér Nóra. Kiskapu, Budapest, 2015. 28–41.
- BORBÁNDI 1970 Borbándi Gyula: A zólyomi tárgyalások. *Új Látóhatár*, 1970/2, 135–156.

- BRENZOVIČS 2004 Brenzovics László: A magyar kormányzat Kárpátalja-politikája, 1939–1941. In: *Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés*. Szerk. Fedinec Csilla. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004. 87–119.
- CSEH 2008 Cseh Valentin: A Bázakerettye elleni szövetséges légitámadás. *Hévíz*, 2008/2–3, 85–90.
- CZVALINGA 2005 Czvalinga István: Zsindely Ferenc (1891–1963). In: *Zsindely Ferenc: Isten szabad ege alatt*. Dénes Natur Műhely, Budapest, 2005.
- DÁLNOKI VERESS 1970 Dálnoki Veress Lajos: Miért nem sikerült a „kiugrás”? *Új Látóhatár*, 1970/2, 157–268.
- DOBAI 2013 Dobai Gábor: A magyar olaj és földgáz története VI.: az olajipar és a magyar gazdaság. *Víz, gáz, fűtéstechnika*, 2013/9, 50–54.
- DIZSERI 1990 Dizseri Eszter: Aki sokakat fogadott be... Megemlékezés Zsindelyné Tüdös Klára gyermek- és zsidómentő missziójáról halálának 10. évfordulója alkalmából. *Confessio*, 1990/4, 31–34.
- DOMBRÁDY 2009 Dombrády Lóránd: Szombathelyi Ferenc és Márai Sándor előadása az 1942. novemberi lillafüredi írótalálkozón. *Hadtörténeti Közlemények*, 2009/3, 763–783.
- DONÁTH 1941 Donáth György: Az Egyesületközi Együttműködés. *Magyar Élet*, 1941/6, 9–12.
- FEDINEC 2015 Fedinec Csilla: Az ismeretlen eminenciás. Pataky Tibor élete, II. rész (1921–1953). *Kommentár*, 2015/3–4, 1–20.
- GADANECZ B.–GADANECZ É. 1993 Gadanečz Béla – Gadanečz Éva: A Weissshaus Aladár vezette szocialista népmozgalom története (1927–1945). *Múltunk*, 1993/2–3, 68–115.
- GADANECZ B.–GADANECZ É. 1995 Gadanečz Béla – Gadanečz Éva: A weissshausisták tevékenysége és üldöztetése 1945 után. *Múltunk*, 1995/3, 3–72.
- GERGELY 2004 Gergely Jenő: Bevezetés. In: *Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása 1932–1936. Antal István sajtófőnök emlékiratai*. Szerk. Gergely Jenő. Új Palatinus, Budapest, 2004. 7–62.
- GÖNCZ 2005 Göncz László: A területi integritás szellemében – Pehm (Mindszenty) József megnyilatkozásai a visszacsatolt Mura-mentéről és Muraközről. *Vasi Szemle*, 2005/4, 415–423.

- GYÁNI 2000 Gyáni Gábor: A napló mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. In: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Szerk. Gyáni Gábor. Napvilág, Budapest, 2000. 145–160.
- HÁMORI 1997 Hámori Péter: Kísérlet egy „propagandaminisztérium” létrehozására Magyarországon. *Századok*, 1997/2, 353–383.
- HARASZTI 2007 Haraszi György: Lejtmenetben. A magyarországi zsidóság vézskorszak utáni első 12 éve. *Múlt és Jövő*, 2007/4, 29.
- HORVÁTH 1991 Horváth Ferenc: A Szeretfalva-dédai vasútépítés. *Közlekedéstudományi Szemle*, 1991/6, 229–236.
- K. FARKAS 1999 K. Farkas Claudia: Ravasz László és a magyar zsidótörvények. *Századok*, 1999/4, 796–822.
- KAJÁRI 1999 Kajári Erzsébet: A magyar Belügyminisztérium szovjet tanácsadói. Forrásközlés. *Múltunk*, 1999/3, 220–232.
- KALÓ 2009 Kaló Ferenc: Szombathelyi Ferenc memoranduma. *Hadtörténeti Közlemények*, 2009/3, 747–762.
- KARÁDY 1985 Karády Viktor: A magyar zsidóság helyzete az antiszemita törvények idején. *Medvetánc*, 1985/2–3, 41–90.
- KEREPESZKI 2011 Kerepeszki Róbert: A politikai és társadalmi élet határán. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége a Horthy-korszakban. In: *„...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”. Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Szerk. Gebei Sándor – ifj. Bertényi Iván – Rainer M. János. Liceum, Eger, 2011. 381–388.
- KISS 2003 Kiss Réka: A diktatúra szorításában. Ravasz László egyházpolitikai útkeresése a második világháborút követő esztendőkhöz (1945–1948). *Századvég*, 2003/3, 39–71.
- KISS 2006 Kiss Réka: Bereczky Albert lelkipásztori, püspöki működése. In: *Reformátusok Budapesten*. I–II. Szerk. Kósa László. Argumentum, Budapest, 2006. 601–620.
- KÖBEL 2012 Köbel Szilvia: Egyházi szálak az 1951–1953 közötti budapesti kitelepítések egyes eseteiben. In: *A Nagy Testvér szatócsboltja. Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből*. Szerk. Gyarmati György – Palasik Mária. ÁBTL–L’Harmattan, 2012. 171–195.
- KOVÁCS 2011 Kovács Anikó: K. Kovács Péter emlékére. *Magyar Szemle*, 2011/5–6, 98–114.

- KOVÁCS 2007 Kovács Zoltán András: A Janus-arcú tábornok. Adalékok Ujszászy István vezérőrnagy pályaképehez. In: *Vallomások a holtak házából*. Szerk. Haraszti György. MTA-ÁBTL, Budapest, 2007. 72–155.
- KÖVÉR 2011 Kövér György: Én-azonosság az ego-dokumentumokban. Napló, önéletírás, levelezés. *Soproni Szemle*, 2011/3, 219–242.
- LADÁNYI 2011 Ladányi Andor: A „végső megoldás”-hoz vezető út újabb állomásai. *Múlt és Jövő*, 2011/1, 68–88.
- MACARTNEY 1953 Macartney A. C.: Magyarország és a „finn megoldás”. *Látóhatár*, 1953/4, 236–238.
- MAJOR 2005 Major Nándor: Jugoszlávia a második világháborúban. *Múltunk*, 2005/1, 33–88.
- MAJTÉNYI 2006 Majtényi György: „Nem mehet akárki vadászni. Az elit és a vadászat a második világháború után. *Fons*, 2006/13, 3–20.
- MARKÓ 2015 Markó György: Repülő fegyvernembeli tisztek a katonai ellenállásban 1944–1945. In: *A Magyarok Vére*. Szerk. Markó György – Schmidt Mária. XX. Századi Intézet, Budapest, 2015. 122–133.
- MÁTHÉ 2016 Máthé Áron: Helytállni a történelem viharában. *Kommen-tár*, 2016/6, 48–59.
- MIHÁLYI 2021 Mihályi Balázs: A naplók mint Budapest 1944–1945-ös ostromának forrásai. In: *Naplók az óvóhelyről. Budapest ostroma civil szemmel*. Szerk. Bank Barbara – Mihályi Balázs – Tóth Gábor. NEB, Budapest, 2021. 23–47.
- MIRÁK 2019 Mirák Katalin: „Talentumával megáldotta, szolgálatra elhívta”. Báró Radvánszky Albert (1880–1963) evangélikus egyetemes egyházi és iskolai felügyelő élete és munkássága. In: *A 20. századi magyar protestáns közéletiség arcképcsarnoka*. Szerk. Petrás Éva. Gondolat, Budapest, 2019. 131–157.
- MOLNÁR 2001 Molnár Sándor: Teleki Pál titkos tevékenysége a Sándor-palotában. In: *Ismeretlen fejezetek Teleki Pál életéből*. Szerk. Vigh Károly. Századvég, Budapest, 2001. 31–92.
- N. PÁL 1999 N. Pál József: A létöröm írója. *Kortárs*, 1999/4, 95–102.
- NAGY 2019 Nagy László: Egy keresztény européer az autoriter elképzelésekkel szemben: gróf Esterházy Móric miniszterelnök. *Zempléni Múzsza*, 2019/1, 89–93.
- NAGY-VINCZE 2004 Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor: Bevezető. In: *Autonómisták és centristák. Észak-Erdély a két román bevonulás*

- között. (1944. szeptember – 1945. március.) Erdélyi Múzeum-Egyesület – Pro-print Könyvkiadó, Kolozsvár–Csíkszereda, 2004. 19–114.
- PAPP 2002 Papp István: A Nékosz legendája és valósága. In: *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Szerk. Romsics Ignác. Osiris, Budapest, 2002. 309–338.
- PAVLOWITCH 2000 Pavlowitch, S. K.: „A partvonalon kívül”. A jugoszláv kormány Londonban, 1941–1945. *Századok*, 1983/1, 268–270.
- PERJÉS 2000 Perjés Géza: Bárdossy László és pere. *Hadtörténeti Közlemények*, 2000/4, 771–840.
- PETRÁS 2019 Petrás Éva: „Totális állam és keresztény álláspont összeférhetetlen”. Kovrig Béla nézetrendszere és tevékenysége a totalitarizmus szorításában. In: *Útkeresés két korszak határán*. Szerk. Klestenitz Tibor – Petrás Éva – Soós Viktor Attila. Közi Horváth József Népfőiskola, Agyagosszergény, 2019. 85–97.
- RAVASZ 2011 Ravasz István: A Délvidéki hadművelet. In: *Visszatér a Délvidék*. Szerk. Gulyás László. Kárpátia, Csíkszereda–Budapest, 2011. 72–97.
- RÉTI 2008 Réti György: Filippo Anfuso „boldogtalan Magyarországa”, avagy: egy olasz diplomata háborús emlékei hazánkról. *Külgügyi Szemle*, 2008/1, 170–193.
- PRITZ 1995 Pritz Pál: A kieli találkozó. In: *Magyar diplomácia a két háború között*. Szerk. Pritz Pál. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1995. 291–334.
- SIPOS 2013 Sipos Péter: Jugoszlávia felosztása 1941-ben. In: *Magyarok és szerbek, 1918–2012 – Hungarians and Serbs, 1918–2012*. Szerk. Glatz Ferenc. MTA, Budapest, 2013. 107–117.
- SOMLAI 2012 Somlai Katalin: Nacionalistaként korszakokon át. Mester Miklós (1906–1989). In: *Búvópatakok: a feltárás*. Szerk. Rainer M. János. OSZK – 1956-os Intézet, Budapest, 2012. 105–165.
- STANDEISKY 2005 Standeisky Éva: Nemzetföltők. Írók, politikusok, katonák 1942-ben Lillafüreden In: *Gúzsba kötve. A kulturális elit és a hatalom*. Szerk. Standeisky Éva. 1956-os Intézet, Budapest, 2005. 15–59.
- SZABÓ 2019 Szabó Róbert: „Emberszeretet irányította cselekedeteit”. Varga Béla politikai pályafutása. In: *Útkeresés két korszak*

- határán*. Szerk. Klestenitz Tibor – Petrás Éva – Soós Viktor Attila. Közi Horváth József Népfőiskola, Agyagosszergény, 2019. 139–150.
- SZAKÁLY 1987 Szakály Sándor: A „hadüzenet”. Egy minisztertanácsi jegyzőkönyv margójára. *Életünk*, 1987/3, 163–166.
- SZALAI 2019 Szalai Viktor: Közi Horváth József. „Akinek Isten, a haza és a szegény nép ügye volt a kegfontosabb.” In: *Útkeresés két korszak határán*. Szerk. Klestenitz Tibor – Petrás Éva – Soós Viktor Attila. Közi Horváth József Népfőiskola, Agyagosszergény, 2019. 97–105.
- SZÁSZ 2006 Szász Zoltán: Válság-monitoring Erdélyben 1940–1942. A német–olasz különmegbízottak vizsgálódásai. In: *Kelet-Európa: történelem és sorsközösség*. Szerk. Krausz Tamás. ELTE, Budapest, 2006. 270–285.
- SZAVÁRI 2004 Szavári Attila: Magyar berendezkedés Észak-Erdélyben. *Magyar Kisebbség*, 2004/4, 272–304.
- SZEKÉR 2021 Szekér Nóra: Egy élet „Isten markában”. Zsindelyné Tüdös Klára életútja. In: *A 20. századi magyar protestáns közéletiség arcképcsarnoka*. Szerk. Petrás Éva. Gondolat, Budapest, 2021. 237–261.
- SZITA 1994 Szita Szabolcs: Az 1944–1945. évi polgári, diplomáciai és katonai embermentés történetéhez. In: *Magyarország 1944. Üldöztetés–embermentés*. Szerk. Szita Szabolcs. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 7–109.
- TABAJDI 2004 Tabajdi Gábor: Duna-parti gyilkosságok, 1944–1945. *Rubicon*, 2004/11, 32–39.
- TYEKVICSKA 1996 Tyekvicska Árpád: A Mindszenty-jelenség. In: *Zala megye ezer éve*. Szerk. Vándor László. Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, Zalaegerszeg, 1996. 246–256.
- UJVÁRY 1998 Ujváry Gábor: „Tudós kolostor, csendes kolostori kerttel”: A berlini Collegium Hungaricum története (1924–1944). *Levéltári Szemle*, 1998/2, 3–28.
- VÁRI 2015 Vári Árpád: A kard és a lant találkozása – az 1942-es lillafüredi tanácskozáson. In: *Társadalom térben és időben. Tanulmányok az új- és modernkori Magyarország eszme-, művelődés- és társadalomtörténetéről*. Szerk. Szuly Rita – Kránitz Péter Pál. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2015. 365–375.

NÉVMUTATÓ

A–Á

Ablonczy Balázs 24
Abonyi Géza 390, 437, 461
Achamer-Pifrader, Humbert 501
Ádám Jenő 286, 287
Ady Endre
Ághy Erzsébet
Alapy József 49
Albrecht Dezső 150
Alföldi Alajos 91, 242, 389
Álgyay Hubert Pál 358, 376, 403
Álgyayné György Izabella 370
Almay Béla 483
Ambró Ferenc 343
Ambrózy Baba 720
Ambrózy Gyula 444, 474, 482, 504, 525, 526,
564, 576, 582
Ambrus József 546
Andrejev, Leonyid 705
Anfuso, Filippo 213, 328
Anna néni 702, 744
Antal István 114–116, 119, 137, 194, 214, 216,
222, 223, 234–236, 242, 255, 274, 286, 287,
291, 310, 311, 314, 337, 341, 344, 345, 352,
364, 377, 386, 396, 399, 405, 409, 417, 428,
438, 461, 476, 489, 497, 502, 506, 507, 509,
511, 512, 516, 535–538, 556, 559, 560, 562,
563, 565, 587
Antal Istvánné Pagács Erzsébet 71
Antal Lajos 138
Antonescu, Mihai 60, 96, 100, 105, 185, 187,
195, 205, 208, 228, 231, 261, 309, 310, 362,
367, 484, 499, 508, 562
Antrukovič, Andrija 237
Apáthy Imre 257
Apor Gizella 554
Apró Antal 708, 737, 761
Apró Antalné Kovács Klára (proletár Klári)
18, 22, 23, 654, 656, 661, 665, 666, 668, 669,

674, 677, 679, 681, 686, 690, 694, 699, 702,
708, 713, 729, 731
Arany János 604
Árkay Aladár 246
Árkay Bertalan 246
Aschner Lipót 504
Assisi Szent Ferenc 444
Asztalos István 286
Attlee, Clement 752, 753
Atzél Béla 576, 681, 719, 720
Atzél Ede 18, 196, 483, 512, 523–526, 570,
574, 576, 628, 643, 681, 719, 743, 744
Atzél Edéné Bethlen Beáta 643, 667, 668, 671,
673, 674, 681, 682, 712, 743
Atzél Endre (Bandi) 576, 681, 720, 733, 743
Atzél Ferenc 576, 681, 744
Atzél Mária 576, 681
Atzél Szabolcs 576, 681
Atzél Zoltán 576, 681
Augusztá Mária Lujza bajor hercegnő 443,
474

B

Badoglio, Pietro 404, 405, 408, 422–426, 461,
488, 540, 545
Bajcsy-Zsilinszky Endre 75, 164, 187, 496,
506, 513, 632, 633, 743
Bajnóczy József 491, 493
Bajor Gizi 52, 71, 87, 143, 461, 709–711, 713,
724
Bakách-Besseney György 33
Bakay Lajos 191, 255
Bakay Szilárd 593, 594, 596
Báky József 421
Baky László 58, 134, 503, 505–507, 519, 520,
526, 527, 546, 551, 554, 559, 563, 757
Balázs Mária 13
Balogh Margit 98
Balsay Antal 139

- Bánfalvy István 604
 Bánffy Dániel 32, 38, 48, 50, 51, 72, 113, 128, 140, 142, 146, 168, 188, 195, 197, 198, 209, 212, 217, 224, 225, 235, 244, 265, 266, 268, 272, 288, 291, 297, 298, 303, 304, 316, 381, 388, 390, 391, 404, 424, 431, 432, 447, 470, 474, 482, 485, 490, 503, 526, 552, 561, 574, 576, 607, 616, 617, 726, 758
 Bánffy Miklós 14, 163, 447, 448
 Bánffy Miklós, ifj. 576, 617
 Bánffyné Zichy Mária 527
 Bánó Iván 431
 Baranyai Lipót 252, 255, 272, 273, 303, 304, 330, 383, 496, 497, 688, 691, 753
 Baranyai Lipótné Thausz Anna 75
 Barcza György 7, 33, 53, 63, 284, 414
 Bárczay Ferenc 43, 236, 263, 430, 431, 516, 587
 Bárczay János 447
 Bárczy István 29, 30, 33, 39, 53, 55, 59, 60, 93, 94, 99, 101, 135, 142, 153, 175, 177, 182, 202, 203, 211, 216, 218, 236, 239, 276, 277, 289, 297, 305, 306, 346, 357, 358, 386, 442, 495, 497, 526, 550, 551, 564, 572, 573, 607, 758
 Bárdossy László 5, 10, 20, 26, 30, 42, 44–47, 49, 51–56, 61, 62, 64–70, 72–78, 81–84, 88, 90–93, 95–98, 100–111, 113–115, 120, 122, 123, 125–128, 130–137, 139–140, 142, 143, 146–151, 153, 156, 157, 159, 161, 162, 164, 167–171, 177–181, 183–185, 187, 188, 191, 197, 200, 201, 206, 207, 214, 217, 219, 226, 228, 235, 236, 238, 243, 254, 265, 271, 288, 291, 293, 294, 295, 303, 314, 336, 342, 343, 348, 360, 364, 365, 389, 424, 429, 448, 461, 496, 508, 509, 512, 527, 560, 562, 563, 569, 571, 586–588, 590–592, 595, 756–758, 760, 761
 Baross Gáborné 455
 Bartal Iván 296
 Bartha Károly 51, 54, 57, 72, 88, 90, 101, 102, 104, 105, 123, 132, 147, 169, 171, 178, 186, 190, 205, 212, 218, 220, 230, 247, 250, 255, 328, 465
 Bartók Béla 384
 Basch Ferenc Antal 144, 147
 Báthy Anna 280
 Batthyány Gyula 52, 87, 488
 Batthyány Lajos 52, 429
 Becker, Wilhelm 185
 Bély Alajos 751
 Benedek László 514
 Beneš, Eduard 242, 395, 452, 749
 Bereczky Albert 20, 300, 301, 355, 457, 510, 517, 518, 532, 607, 737–739, 751, 762, 763
 Beregfy Károly 493, 598, 603, 624, 630, 631, 633
 Berend Béla 757
 Berger, Ludwig 77
 Berija, Lavrentyij Pavlovics 375
 Berki Lili 390
 Berezsenyi Dániel 615, 633
 Bessenyei Zénó 342
 Bethlen Beáta lásd Atzél Edéné
 Bethlen Béla 431
 Bethlen György 163, 296
 Bethlen István 7, 62, 85, 92, 108, 118, 136, 142, 156, 163, 167, 179, 181, 199, 200, 240, 252, 297–299, 305, 340, 352, 369, 400, 411, 424, 430, 447, 454, 465, 493, 496, 497, 504, 523, 556, 572, 574, 576, 628, 667
 Bethlen László 197
 Bethlen Margit 71
 Bethlen Pál 269
 Bibó Lajos 286
 Biggini, Carlo Alberto 391
 Birgel, Willy 349
 Bíró György 43, 72, 73
 Birtalan Árpád 70
 Bocskay-Spur Kálmán 527
 Bocskay Kató 155
 Bódy László 690
 Bókay János 286, 709
 Bokor Péter 6
 Bolla Lajos 371
 Bolza Ilona 496
 Bonaparte Napóleon, I. 513
 Bonczos Miklós 98, 344, 559, 560, 562–564, 568, 569, 571, 575, 587, 592–595
 Borbély György 595
 Borbély-Maczkay Emil 595
 Borisz (Boris), III. bolgár cár 362, 374, 378, 419, 420, 432
 Borka/Boris/Boriska szakácsnő 646, 670, 671, 678, 681, 697, 699, 700, 701, 706
 Born, Friedrich 555, 616

Bornemisza Félix 376, 444, 600
 Bornemisza Géza 121, 341, 342, 354, 355, 357,
 358, 363, 391, 393, 397, 404, 408, 412, 432,
 447, 490, 516
 Boros József 592
 Bottai, Brocchi Giuseppe 99, 100
 Brauchitsch, Walther von 94
 Bródy András 282, 353, 354
 Brunswik György 298, 448
 Bulla Elma 580

C

Caligula 580
 Canaris, Werth 123
 Casertano, Raffaele 488
 Cavallier József 554
 Chciuk-Celt, Tadeusz 313
 Chorin család 504, 542, 558, 735
 Chorin Ferenc 110, 111, 504, 732
 Churchill, Winston 126, 135, 163, 192, 193,
 238, 331, 375, 396, 407, 408, 455, 571, 752,
 753
 Ciano, Conte Galeazzo 88, 133, 175, 181–184,
 237, 238, 310, 320, 363, 406, 464
 Cincar-Marković, Aleksander 29, 45, 47, 58
 Clodius, Carl von 221, 406
 Cripps, Stafford 126
 Cvetković, Dragiša 45
 Czapik Gyula 487
 Czvalinga István 24

Cs

Csáky István 30, 40, 56, 57, 186, 191, 242
 Csanak Maci 711
 Csatay Lajos 238, 329, 386, 390, 408, 416–418,
 424, 427, 431, 433, 475, 486, 492, 495, 506,
 511, 533, 572, 574, 583, 584, 593, 594, 618,
 623, 625
 Csekolics Iván 496, 504
 Cseley Rezső (Rudi) 363, 394, 526, 533, 550,
 551, 553, 554 556, 561
 Csia Sándor 78, 598
 Csizik Béla 565
 Csorba János 577, 690
 Csornoky Viktor 762

D

Dalmy Magda (Dalmy Józsefné) 450, 451, 634,
 711, 712, 714, 722, 733
 Danielsson, Carl Ivan 615, 616, 732
 Darányi György 292
 Darányi Gyula 323
 Darányi Kálmán 66, 67, 78, 85, 165, 200
 Darányi Kálmánné, Szemere Márta 71, 323,
 366, 381, 490, 613, 634, 712
 Darlan, Francios 281
 Daróczy József 437
 Darvas József 356, 742
 Davidson, Basil 456
 Dayka Margit 359
 Deák Leó 314, 315, 468
 Declava Zoltán 82
 Demény Pál 523
 Dessewffy Emil 89
 Dessewffy Gyula, ifj. 89
 Dienes Dénes 25
 Diesel, Eugen 349
 Diesel, Rudolf 349
 Dietrich Antal 688, 690, 724
 Diósy Antal 709, 713
 Dizseri Eszter 6, 23, 25
 Dohnányi Ernő 381
 Donáth György 141, 142, 603
 Dosztojevskij, Fjodor Mihajlovics 661, 666
 Dörnberg, Alexander Freiberr von 500
 Dtanzer, Slavko 237
 Dulles, Allen 343
 Dungyerszky Bogdán 220
 Dürer, Albrecht 349
 Dzsingisz kán 276

E

Ecker-Rátz László 583, 750, 753, 763
 Ecker-Rátz Lászlóné (Cornelia Bruere Rose)
 749
 Eckhardt Tibor 139, 140, 148, 167, 242, 401,
 420, 437, 439
 Edelsheim-Gyulai Ilona, özv. Horthy István-
 né 7, 71, 87, 235, 240, 250, 349, 537, 554
 Edelsheim-Gyulai Lipót 87, 537
 Edelsheim-Gyulai Lipótné Rothkugel Ella 87

Eden, Anthony 63, 178, 179, 396, 407, 439, 455, 555, 752
 Egyed Zoltán 756
 Eichmann, Adolf 522, 554, 561
 Eisenhower, Dwight D. 422
 Éliás József 554
 Elischer Dódi 356
 Ember Géza 90
 Emma szobalány 646, 647, 664–666, 668, 670, 647, 678, 693, 695, 698, 699, 702, 708, 709, 722
 Endre László 505, 507, 551, 554, 559, 624, 757
 Erdei Ferenc 356, 745
 Erdélyi József 286
 Erdmannsdorff, Otto von 33, 41, 92, 94, 95, 102, 109, 110, 114, 148
 Esterházy Miklós 172
 Esterházy Móric 45, 58, 93, 156, 161, 172, 179, 240, 252, 292, 293, 297–299, 352, 365, 412, 424, 447, 448, 480, 523
 Esterházy József 537
 Eszenyi Olga 223

F

Fabinyi Tihamér 303, 340, 341, 538
 Fábry Zoltán 257
 Failoni, Sergio 280
 Faragho Gábor 409, 563, 574, 591, 592, 689
 Farkas Gyula 566
 Farkas Zoltán 223, 438
 Faust Imre 576, 628
 Fáy István 170, 378, 587, 588, 590, 591
 Féja Géza 14, 75, 89, 286
 Fejérváry Géza 245
 Fekete Gyula 763
 Fekete István 726, 741
 Feketehalmy-Czeydner Ferenc 181, 187, 468
 Fenesi Ferenc 757
 Ferdinánd, I. német-római császár 470
 Ferenc József, I. osztrák császár, magyar és cseh király 443, 448, 453, 735
 Filov, Bogdan 142, 372, 375
 Flavius, Jurka 91
 Fodor Ferenc 389
 Fónagy János 483
 Forst, Willi 146

Földeák János 356
 Frank, Anna 18
 Frank, Hans 161
 Frigyes, II. (Nagy) porosz király 416
 Furtwängler, Wilhelm 488, 489
 Fülöp Kató 274
 Füst Milán 7
 Fütterer, Kuno Heribert 323, 346, 488, 491, 542

G

Galamb Sándor 40
 Galambos Zoltán 345
 Gáspár Jenő 286
 Gáspár Lidi 665, 666, 668, 671, 679, 680, 682, 699, 718, 729
 Gavril, Oltanu 484
 Gellért Andor 284
 Geöbel Károly 127
 Gere Lola 280
 Geréb László 599
 Gergelyffy Andrásné (Szabó Erzsébet) 482
 Gerő Ernő 734
 Ghyczy Jenő 208, 300, 308, 376, 402, 405, 406, 410, 411, 414, 424, 432, 441, 445, 484, 492, 494, 495, 497
 Gobbi Hilda 257, 390
 Góczán János 551
 Goebbels, Paul Joseph 109, 339, 421
 Goldberger Leó 249, 275, 504, 550
 Gómez-Jordana y Sousa, Francisco 343
 Goya, Francisco 721
 Gömbös Gyula 61, 66, 72, 73, 77, 100, 108, 114, 160, 199, 200, 213, 214, 250, 259, 378, 429, 589, 595
 Görbe János 274
 Görgey Vince 501, 550
 Göring, Hermann 89, 203, 213, 320, 321, 525
 Grandi, Dino 464
 Grassy József 468
 Gratz Gusztáv 307
 Greiffenberg, Hans von 494, 572
 Grósz József 487
 Guderian, Heinz 572, 630, 741
 Gulyás Pál 286
 Gusztáv Adolf (V.) svéd király 389, 555

Gy

Gyenes Antal 450
 Gyöngyösi János 751
 Györrfy István 24, 215, 336, 429, 479, 678
 Györrfy Sándor 450
 Györrfy-Bengyel Sándor 135, 136, 141, 158,
 174, 182, 183, 189, 194, 195, 198, 199, 208,
 211
 György kenti herceg 238
 György, V. brit uralkodó 238
 Györy Elemér 355
 Gyulay Tibor 359

H

Haas István 255
 Habsburg Albrecht 94, 102, 137, 155, 170,
 172, 381, 468
 Habsburg Antal 245
 Habsburg József Ferenc 172
 Habsburg Miksa 735
 Habsburg Ottó 242, 255, 284
 Habsburg Rudolf 735
 Habsburg-Lotaringiai Gizella 443
 Habsburg-Lotharingiai Frigyes 94
 Hagenmacher Henrik 194
 Hain Péter 368
 Hajdú Anikó 25
 Hajnal Imre 447, 727
 Halder, Franz 94, 102
 Halmay Nóra 26
 Halmos János 490
 Hámory Imre 351
 Hanghy szerelő 657–659, 663
 Hankovszky Gyula 471
 Hantó Zsuzsa 24
 Harsányi Zsolt 287
 Hasso, Signe 154
 Hațieganu (Hatzigeanu), Emil 484
 Hatz Ottó 618
 Hauptmann, Gerhart 359
 Hazslinszky Géza
 Héder János 244, 359, 741
 Hedry Lőrinc 297, 332
 Hegedűs Lóránt (Lóránt bácsi) 305, 307
 Hencke, Andor 215

Henkey János 471
 Hennyey Gusztáv 574, 625
 Herczeg Ferenc 286, 386
 Himmler, Heinrich 134, 147, 520, 524, 525,
 554, 557–559
 Hindenburg, Paul von 445
 Hitler, Adolf (Führer) 15, 35, 38, 42, 45, 46,
 47, 50, 54, 55, 59, 60, 62, 67, 68, 70, 72, 94,
 96, 98, 100, 102, 103, 109, 110, 128, 131,
 133–135, 159, 163, 171, 178, 181, 182, 202,
 204–206, 225, 234, 261, 273, 274, 276, 284,
 288, 307, 309, 313, 315, 316, 320, 322, 333,
 337, 340, 352, 353, 361, 362, 367–369, 373,
 374, 377, 378, 380, 381, 399, 402, 405, 406,
 407, 415, 416, 419, 420, 425–427, 432, 436,
 440, 446, 447, 461, 466, 471, 473, 475, 486,
 490–495, 497–499, 502, 510, 524, 534, 540,
 551, 554, 556–558, 562, 566, 572, 584, 593,
 606, 618, 630, 631, 633, 636, 664, 692, 711,
 721, 737, 738, 741
 Hlatky Endre 400
 Hoffmann Sándor 547
 Holbein, Hans 721
 Holst, Maria 146
 Hóman Bálint 12, 31, 34, 38, 51, 54, 67, 70, 72,
 107, 112, 120, 127, 131, 137, 146, 154, 155,
 160, 162, 168, 170, 195, 196, 197, 213–219,
 323, 364, 449, 506, 507, 511, 556, 590, 757
 Homlok Sándor 385, 471
 Homonnay Tivadar 332, 474
 Horthy István (Horthy Pista, kis Horthy) 83,
 87, 89, 90, 92, 94, 113, 114, 130, 139, 155,
 156, 161, 172, 173, 179, 180, 181, 188, 226–
 228, 231, 232, 234–236, 239, 244, 255, 258,
 260, 265, 269, 344, 348, 419, 537, 554
 Horthy István, ifj. (Horthy-unoka) 235, 243,
 254
 Horthy Istvánné lásd Edelsheim-Gyulai Ilona
 Horthy Jenő 161, 240, 332
 Horthy Magdolna 244
 Horthy Miklós (Kormányzó) 7, 14, 15, 16, 29,
 33, 36, 39, 42, 43, 45–48, 50, 53–55, 58–68,
 71–77, 80, 82–85, 87, 89, 92, 93, 95, 97–101,
 104, 109, 112, 113, 117, 119, 120, 124–126,
 128, 130–133, 136–142, 151, 153–156, 160–
 163, 165, 167–171, 175, 178–181, 188, 193,
 194, 198, 199, 202, 210, 211, 213–216, 218,

225–243, 245–247, 250, 252–255, 257–260, 262, 264, 266, 267, 269, 272, 291–295, 297, 298, 303–306, 310, 325–327, 329–332, 340–342, 344, 348, 351, 352, 356–358, 362, 367–370, 376–380, 381, 383, 385, 386, 388–391, 393, 396, 397, 399, 400, 402, 408, 414, 416, 422, 427, 431, 432, 435, 437, 440, 442, 444, 445, 447, 448, 452, 453, 468, 470, 472, 473, 481, 482, 485, 486, 489, 491–506, 512, 525, 526, 534–536, 540, 545, 551, 554–556, 559, 560, 562–564, 566, 569, 570, 572, 574, 576, 581, 582, 586, 591, 593, 594, 596–605, 609, 611, 612, 617, 620, 625, 627, 633, 649, 688, 692, 735–737, 743, 749, 758

Horthy Miklós, ifj. (Nicky) 297, 326, 376, 448, 473, 494, 518, 519, 600, 625, 677, 735

Horthy Miklósné, Purgly Magdolna (Kormányzóné) 37, 43, 87, 239, 244, 247, 325, 351, 574

Horthy Paulette 126, 161, 235, 244

Horváth Ferenc 570

Hossu, Juliu 484

Hosszú Zoltán 223

Höttl, Wilhelm 134, 503

Hubay Andor 33

Hubay Kálmán 61

Huber, Franz-Joseph 501

Huber, Max 555

Hull, Cordell 439

Huszovszky Lajos 533

I

Ibsen, Henrik 143

Ignác Rózsa 49, 707, 708, 710

Illyés Gyula 7, 8, 14, 15, 274, 384, 458, 737, 745, 749

Imre Sándor 255

Imrédy Béla 34, 58, 61, 69, 74, 76, 91, 103, 104, 106, 111, 121, 128, 134, 141, 149–152, 155, 156, 159, 163, 169, 227, 260, 261, 288, 290, 294, 319, 327, 333, 334, 342, 364, 379, 396, 397, 424, 437, 449, 454, 455, 465, 496, 504, 505, 507, 511, 512, 516, 519, 520, 521, 523, 525, 527, 532–536, 538, 540, 546, 558, 559, 584, 757

Inántszy-Pap Elemér 431

Incze Péter 36, 48, 53, 55, 56, 128, 131, 160, 203, 235, 242, 485, 493, 503, 526, 551

István (Szent) I. magyar király 31, 59, 232, 257, 268, 452

Iulius Caesar 665

Izmet İnönü, Musztafa 331

J

Jagow, Dietrich von 109, 128, 139, 144, 147, 154, 162, 170, 175, 202, 205, 214, 231, 274, 275, 340, 368, 411, 453, 466, 489, 490, 492, 493, 495, 502

Jánosi József 554

Jány Gusztáv 130, 193, 194, 227, 230, 231, 238, 316, 318, 322, 324, 349

Jaross Andor 258, 259, 364, 379, 506, 519, 521, 535, 546, 553, 554, 559, 590, 757

Jávor Pál 143, 390, 461, 756

Jékey Ferenc 332

Jendrassik György 97, 170, 194, 399, 408, 426

Jókai Mór 199, 200

Jókay Miklós 589

Joó Sándor 733

Joó Tibor 76

József Attila 384, 429

Jörgné Draskóczy Ilma 37

Juhász Ferenc (kertész) 559

Juhász Ilona (Ilonka) 665, 678, 680, 681, 733, 736

Juhász István 153, 196, 251, 271

Juhász Zoltán 153

Jungerth-Arnóthy Mihály 372, 554

Juráncsy-Papp Elemér 78

Jurcsek Béla 136, 151, 153, 213, 214, 235, 257, 267, 272, 289, 337, 345, 505, 506, 507, 511, 516, 520, 539, 540, 542, 560, 574, 575, 587, 590, 599, 624, 710, 757

Jurka Flavius 91

K

K. Kovács Péter 23–26

Kaas Albert 723

Kádár Gyula 6, 286, 426, 471, 493, 545

Kádár János 708

Kádár László Levente 510

- Kalix Aladár 465
 Kállay András 203, 217, 240
 Kállay Kristóf 203, 240, 297, 493
 Kállay Miklós 5, 7, 15, 18, 26, 33, 44, 51, 108, 124, 126, 161, 188–195, 197–208, 211–215, 217, 219–233, 235, 236, 238–240, 242–244, 250–255, 258–260, 263, 265–273, 275–279, 282–291, 293–295, 298–300, 303, 304, 308–311, 314–319, 322–324, 326–333, 335–346, 348, 351, 352, 354, 360–366, 368, 369, 375–377, 379–384, 386, 388–390, 393, 396–403, 405, 408–410, 414, 416–421, 424, 425, 427, 428–430, 432, 437, 438, 441, 445, 449, 454–456, 460–463, 467–470, 474, 478–480, 483–485, 487, 488, 492–494, 496–498, 501, 503, 506, 508, 509, 511, 513, 519, 520, 535–538, 548, 618, 621, 636, 652, 673
 Kállay Miklós, ifj. 203
 Kállay Miklósné (Kállay Helén) 203, 263, 282, 304, 319, 328, 483, 727
 Kállay Rudolf 203, 278
 Kállay Tibor 203
 Kálmán (Könyves) magyar király 531
 Kaltenbrunner, Ernst 501, 503
 Kály Ödön 724
 Kamarás Gyula 274
 Kánya Kálmán 204, 237, 424, 574, 619, 620
 Karácsony Sándor 8, 213, 215, 216, 255, 286, 336, 356, 450, 451, 458, 479, 539, 600, 610
 Karafiáth Jenő 170
 Károli Gáspár 457, 480
 Károly, IV. Habsburg 89, 242, 307
 Károlyi György 198
 Károlyi Gyula 85, 136, 156, 179, 200, 225, 236, 243, 252, 253, 260, 262, 352, 424, 465, 574
 Károlyi Gyula, ifj. 161, 235, 240, 241, 243, 244, 245, 250
 Károlyi Imre 236
 Károlyi József 89
 Károlyi Józsefné Margarete von Wenckheim 75, 89, 108
 Károlyi Mihály 89, 401
 Kárpáthy Kamilló 326
 Kästner, Erich 321
 Keitel, Wilhelm 178, 184–186, 195, 237, 261, 273, 322, 333, 368, 369, 416, 426, 471, 492, 494, 495, 540, 630
 Kelemen Krizosztom 39, 40, 241, 311
 Kemény Gábor 602, 630
 Keresztes-Fischer Ferenc (belügyminiszter) 32, 45, 48, 51, 52, 54, 58, 60, 64–69, 71, 72, 74–76, 78, 81, 84, 85, 89, 90, 92, 93, 101, 105, 108, 114, 115, 117, 139, 140, 142, 151, 154, 156, 159, 160, 170, 172, 173, 178, 179, 180, 181, 188, 190, 195, 196, 197, 204, 212, 223, 232, 240, 246, 251, 252, 260, 264, 266, 269–271, 272, 295, 297–299, 304–306, 308, 311, 315, 316, 319, 326, 332, 333, 337, 344, 347, 352, 360, 366, 369, 370, 388, 389, 400–402, 409–411, 414, 415, 417, 419, 424, 427–429, 431–433, 443, 447, 448, 459, 462, 471, 472, 476, 478, 485, 490, 492, 493, 495, 496, 501–503, 507, 508, 510, 545, 559, 568
 Keresztes-Fischer Ferencné Rihmer Margit (belügyminiszterné) 71, 73
 Keresztes-Fischer Lajos 151, 171
 Kéri Kálmán 320, 600, 601, 607
 Kertész Róbert 709, 713
 Kesselring, Albert 425
 Kéthly Anna 456
 Killinger, Manfred von 561
 Kisfaludi Strobl Zsigmond 344
 Kiss Elemér 650, 664, 668, 669, 674, 680, 681, 685, 688, 690, 696, 702, 703
 Kiss Elemérné (Éva) 648, 652, 702
 Kiss Endre (Balázsfalvi) 591
 Kiss Ferenc 359
 Kiss Géza (Nemeskéri) 161, 297, 332, 448
 Kiss János 359
 Kittenberger Kálmán 726
 Klebersberg Kuno 99, 214
 Kodály Zoltán 32, 280, 283, 287, 332, 384
 Kodály Zoltánné Sándor Emma 283
 Kodolányi János 8, 286, 384, 409
 Kolosváry-Borcsa Mihály 286, 737
 Konkoly-Thege Sándor 297, 447
 Korda Sándor 77
 Kóréh Endre 280, 351
 Kornfeld család 504, 542, 558
 Kornis Gyula 7, 620
 Kós Károly 257, 286
 Kósa László 23
 Kosáry Domokos 24
 Kossuth Lajos 184, 492, 615, 622, 688

Koszorús Ferenc 551
 Kovács Anikó 24
 Kovács Gyula 99
 Kovács Imre 356, 734
 Kovács István 679
 Kovács Károly 257
 Kovács Klára lásd Apró Antalné
 Kovács Piroska 665, 666, 678, 699, 730, 731
 Kovrig Béla 51, 80, 91
 Kozma István 570
 Kozma Miklós 7, 73, 95, 127, 165, 167, 168
 Kőbel Szilvia 24
 Kölcsey István 43, 44, 236, 265, 278, 297, 299,
 379, 430, 516, 583, 585–587, 610
 Közi-Horváth József 506
 Kricsfalussy-Hrabár Endre 353
 Kristóffy József 101, 758
 Krúdy Ferenc 341
 Kunder Antal 74, 506, 521, 535, 546, 559, 757
 Kupnics Gábor 360
 Kusev, Dimiter 50
 Kvaternik, Slavko 59, 65, 66, 228

L

Lakatos Géza 7, 164, 554, 564, 572, 574, 577–
 579, 588, 592, 595, 607, 625
 Laky Dezső 31, 34, 38, 48, 61, 78, 81–83, 99,
 104, 107, 117, 120, 126–129, 135, 136, 189,
 364, 415, 416, 430, 503, 508, 509, 516
 Láng Kornél 551
 Langlet, Valdemar 590, 615
 László (Szent) I. magyar király 326
 László Dezső 50, 152
 László, IV. (Kun) magyar király 738
 Lázár Károly 496, 551
 Lehár Ferenc 351
 Lehotay Árpád 143
 Leigh, Vivien 438
 Lejeune, Philippe 18
 Lejtényi Gedeon 320
 Lebach Irén 155
 Leonardo da Vinci 413
 LeRoy, Mervyn 438
 Ligeti Lajos 689, 690
 Linkomies, Edwin 317
 Littay András 218, 276

Lökkeberg, Georg 154
 Losonczy György 50, 280
 Lossonczy István 135, 141, 183, 194, 212–214,
 216, 257, 265–268, 333, 568
 Lőrinczy Szabolcs 530
 Lucic Károly 474
 Lukács Béla 33, 43, 65, 78, 93, 94, 119, 133,
 136, 150, 153, 156, 159, 180, 189, 193, 196,
 220, 232, 235, 236, 237, 240–243, 247, 254,
 255, 258, 260, 261, 263, 277, 286, 290, 291,
 297–299, 302, 303, 310, 315, 318, 332, 338,
 341, 346, 353, 354, 361, 363, 365, 397, 409,
 428, 430, 431, 447, 454, 456, 461, 469, 476,
 478, 480, 482, 483, 485, 490, 497, 506, 509,
 511, 515, 516, 519, 520, 527, 529, 536, 537,
 563, 564, 583, 585, 587, 590, 595, 600, 601,
 607, 726
 Lukács Béláné Melczer Dóra 94
 Lukács Endre 78
 Lunde, Helge 154
 Luther, Hans 299

M

M. Kiss Sándor 23
 MacArthur, Douglas 281
 Maček, Vladimír 47
 Máday család 328
 Magasházy László 77, 516
 Magyarosy Sándor 490, 493
 Major Ákos 757
 Major Tamás 257, 390
 Majthényi Miklós 508, 520, 560, 563, 571
 Makkai Ádám 708
 Makkai János 44, 49, 92, 516, 628, 683, 691,
 708
 Makkai Jánosné lásd Ignác Rózsa
 Makkai Sándor 286, 287
 Makkay Dezső 294, 314
 Makkay Domonkos (Dóci) 579, 595, 596, 613,
 628, 629, 631, 642, 650, 654, 655, 657, 658,
 661–664, 672–675, 678, 679, 682, 683, 685,
 687, 688, 691–694, 696, 697, 700, 703, 717–
 720, 722, 724, 725, 743, 744
 Makkay Domonkosné (Lili) 642, 678–680,
 692, 693, 702, 717
 Makkay Lászlóné 723

- Makkay Zsombor 645, 707, 710
 Malasits Géza 164
 Malcomes Albert 481, 552, 553, 572
 Maleczky Oszkár 280
 Malinovszkij, Rogyion Jakovlevics 595, 607, 618, 719, 735, 743
 Mannerheim, Carl Gustaf 207, 477
 Manstein, Erich von 415, 439
 Márai Sándor 7, 286, 287
 Maran gróf 172
 Margit néni (Makkay Domonkos anyósa) 744
 Máriássy Zoltán 406
 Markos Olivér 376, 393, 505, 514
 Marosszéky Emil (Káci) 69, 121–124, 237, 305, 351, 370, 398, 406, 439, 451, 518, 529, 539, 545, 603, 604, 720, 756
 Marosszéky Emilné Szunyog Judit (Judit) 69, 74, 123, 398, 461, 517, 529, 532, 565, 633, 657, 738, 739, 746, 756
 Marosszéky Erzsébet 633
 Marosszéky Eszter 517, 518
 Marosszéky Jenő 69, 123, 124
 Marosszéky Katalin 633
 Marosszéky Klára 633
 Marosszéky Márton 633
 Marosszéky Péter (kis Péter) 395, 461, 514, 515, 518, 543, 565
 Maróthy-Meizler Károly 118, 158, 456
 Márton Áron 244, 441
 Marton Béla 77, 92, 527
 Máthé László 201
 Matolcsy Mátyás 51, 78, 332
 Mátray Erzsébet 257
 Mátyás sofőr (Makkay Domonkos sofőrje) 716, 724, 725
 Maurstad, Alfred 154
 Mauthner család 504
 Mécs László 286
 Mecsér András 378
 Medgyaszay István 683
 Megay Meissner Károly 290
 Melczer László 247
 Melczer Lászlóné Purgly Janka 43, 247
 Mélik Endre 523–526
 Mérey László 569
 Meskó Zoltán 599, 751
 Mester Miklós 519, 530, 554, 576, 607, 710
 Mezey Lajos 232
 Mihailović, Draža 338, 468
 Mihályi Balázs 703
 Mihov, Nikola 237
 Miklós Béla (dálnoki) 493, 595, 599, 600–602, 607, 690
 Mikó Imre 90, 150
 Milán, I. szerb király 29
 Milotay István 61, 530
 Mindszenty (Pehm) József 7, 80, 97, 98, 102, 103, 487
 Miskolczy István 431
 Mocsáry Ödön 456
 Moldován, Jacub 484
 Molnár doktor 723
 Molnár Georgina (Gini) 692
 Molnár István 282
 Molnár Viktorné 688, 692
 Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics 101, 126, 410, 439, 758
 Montgomery, John Flournoy 735
 Montenuovo Nándor 620
 Mónus Illés 496
 Móricz Zsigmond 429, 628, 629, 677, 701
 Mozart, Wolfgang Amadeus 50
 Musil, Robert 6, 8
 Mussolini, Benito (Duce) 65, 88, 98, 175, 182, 213, 237, 250, 276, 277, 320, 361–363, 380, 382, 402, 404–408, 414, 423, 425, 426, 428, 430, 464, 488, 534, 557

N

- Nádás Lajos 471, 493
 Náday István 493, 591
 Nagy Adorján 257
 Nagy Domokos Imre 24
 Nagy Ferenc 312, 672, 737, 760–762
 Nagy Imre (festőművész) 581, 639, 645, 707, 724
 Nagy Imre (miniszterelnök) 420
 Nagy Izabella 280, 351
 Nagy Jenő 632
 Nagy Vencel 477
 Nagy Vilmos (Nagybacsoni) 255, 273, 274, 286, 287, 308, 309, 315, 317, 318, 320, 321, 344, 347–349, 379, 386, 432

Nagypál László 351
 Náray Antal 72
 Náray-Szabó István 255
 Németh Anna 280
 Németh Antal 143, 274, 461
 Németh Imre vörögy. 170
 Németh Kálmán 392
 Németh László 8, 286, 359, 384, 385
 Németh Mária 490
 Nilsson, Asta 590
 Nirnsee Pál 726
 Nyikolaj 667, 669–671, 677, 682, 685, 686,
 691–693, 705, 717, 718, 722
 Nyíró József 348

O

O'Malley, Owen 375
 Odescalchi Miklós 170, 523, 545
 Okályi Iván 479, 518
 Oláh István 551
 Ónody Ákos 257
 Ordódy István 292
 Orosz Júlia 351
 Osborne, Darcy 284
 Osváth Júlia 351
 Ottlik György 411, 516
 Ottrubay Melinda 71

P

Padányi Bíró Márton 306
 Padányi-Gulyás Jenő 128, 150, 217, 338, 339,
 341
 Pál Gábor 162, 163
 Pálffy Fidél 134, 503, 599
 Pálffy József 261
 Pallavicini György 225, 331
 Palló Imre 203, 280
 Panteff, Stefani 380
 Papen, Franz von 447, 448
 Papp István 23
 Papp Sándor 469, 470, 516
 Papp Simon 627
 Pappenheim, Friedrich-Karl Rabe von 347
 Párniczky Ede 82
 Pásint Ödön 199, 200, 207

Pásztor János 213
 Pataky Tibor 80, 81, 200, 207, 353
 Paulini Béla 32, 112, 119, 287, 336, 739, 746
 Paulus, Friedrich 50, 51, 72, 325
 Pavelić, Ante 59, 66, 79, 362
 Pécselyi Király Imre 457
 Pelényi János 139
 Pell, Herbert C. 168
 Perczel Erzsébet (Szöszi) 652, 653, 669, 681,
 684, 685; 696
 Perczel György 652–654, 681, 688, 691, 694
 Perczel József (a Perczel-lányok bátyja) 683,
 684
 Perczel Zsuzsanna 652, 653, 669, 681, 682,
 684, 688, 696
 Perczelné Emödy Erzsébet 652, 653, 669, 684,
 685, 696
 Perényi Zsigmond 73, 179, 358, 611
 Petain, Henri Philippe 280
 Péter, II. szerb király 45
 Petró Kálmán 265, 266, 705
 Peyer Károly 164, 187, 412, 456
 Pfeffer-Wildenbruch, Karl von 741
 Pilger Mária 552
 Piusz, XI. pápa 270
 Piusz, XII. pápa 343, 735
 Plijev, Issza Alekszandrovics 607
 Pócs Nándor 229
 Popovics Milán 182, 183, 186, 219–221
 Powell, Michael 77

R

Prónay György br. (Tutus) 118, 190, 206, 217,
 220, 465
 Putnoky Móric 190
 Rác Kálmán 496
 Radocsay László 72, 78, 112–115, 119, 120,
 139, 153, 179, 214, 235, 260, 344, 420, 431,
 432, 447, 454
 Radvánszky Albert 296
 Radvánszky Antal 681
 Radvánszky György 18, 652–654, 663, 664,
 669, 671, 673, 681, 688, 691
 Raeder, Erich 56
 Rajniss Ferenc 61, 152, 342, 343, 534, 556,
 591, 593, 598, 599

- Rákóczi Ferenc, II. 615
 Rákóczi Júlia 247
 Rákosi Mátyás 739, 763
 Rakovszky Iván 78, 564, 574, 620
 Rakovszky Iván 78, 564, 574, 620
 Rassay Károly 116, 118, 258, 339, 340, 411, 412, 465, 496
 Rátz Jenő 504–508, 511, 512, 521, 535, 536, 550, 551, 556, 583, 611
 Ravasz László 7, 117, 118, 167, 173, 239, 255, 328, 411, 432, 552, 738, 739
 Reichel követségi tanácsos 435
 Rékai András 50
 Reményi-Schneller Lajos (Louis) 38, 39, 48–51, 67, 70, 72, 107, 116, 117, 119, 120, 128, 129, 131, 141, 145, 146, 151, 160, 162, 164, 165, 169, 170, 197, 198, 207, 209, 212, 216, 224, 225, 244, 269–273, 291, 304, 325–327, 329, 330, 344, 346, 348, 357, 363, 368, 376, 381, 383, 384, 389–393, 396, 397, 401, 403, 409, 422, 426, 431, 433, 434, 452, 463, 470, 472, 476, 481, 497, 506, 511, 534, 542, 548, 564, 565, 587, 599, 620, 624, 710, 758
 Réti György 213
 Révay István 33
 Révay József 746
 Révész Imre 239
 Reviczky István 123
 Ribbentrop, Joachim von 42, 46, 96, 102, 153, 157, 159, 161, 165, 175, 177–179, 182, 184, 185, 195, 204–206, 237, 238, 320, 368–370, 410, 416, 424, 460, 466, 477, 498–500, 502, 525, 554, 572, 602, 630
 Riccardi, Raffaello 79
 Riesz István 746
 Roggeri, Delfino 215
 Rommel, Erwin 166, 277, 278, 281, 298, 361, 382, 425, 557
 Roosevelt, Franklin Delano 135, 166, 396, 401, 408, 409, 555, 571, 753
 Rosier Endre 280
 Rotta, Angelo 239, 453, 555
 Röhm, Ernst 524
 Rundstedt, Gerd von 171
 Ruzskay-Ranzenberger Jenő 504, 505, 507
 Ryti, Risto 476, 477
- S**
- Sanatescu, Constantin 561
 Sándor inas 147, 169, 176, 248, 249, 359, 611, 646
 Sándor, I. szerb király 45
 Sári Imre 345
 Schell Péter 595, 625
 Schiffer Ferenc 733
 Schiffer Pál 733
 Schiffer Péter 733
 Schifferné Szakasits Klára 733
 Schwerin von Krosigk, Johann Ludwig 70, 71, 74, 160
 Scitovszky Béla 34
 Sebők 617, 629, 630, 639, 725
 Semsey József 247, 248
 Serédi Jusztinián 7, 92, 115, 136, 156, 168, 239, 241, 258–260, 270
 Shvoy Kálmán 7
 Sigray Antal 465, 496, 504
 Sikorski, Władisław 395, 396
 Sima, Horia 309
 Simonffy András 6
 Simonffy-Tóth Ernő 604, 690
 Simović, Dušan 29, 45, 47
 Sinka István 286
 Skorzeny, Otto 297, 423, 426, 600
 Sokolov őrnagy 709–711
 Solthy László 672
 Somogyi Böllér Béla 83, 235, 467
 Somogyi Imre 8, 678, 679, 730, 731, 746, 748
 Somogyi Miklós 679, 730, 731, 737, 739–741
 Somogyvári Gyula 286
 Somorjay Ottó 74, 727
 Somorjay Ottóné, Sélysette 74, 87, 329, 727, 728
 Somorjay Sélysette 728, 729
 Stauffenberg, Claus von 557
 Steinhoff, Johannes 571
 Stern Samu 419
 Stevens, Gösta 154
 Stircea, Ion 562
 Stolpa József 323
 Stomm Marcel 334
 Supka Géza 439
 Svanhol, Set 470
 Svéd László 23

Sz

Szabó Dezső 286
 Szabó Gyula 430
 Szabó Ilonka 438
 Szabó János 512, 570
 Szabó Lőrinc 22, 286, 745, 748, 749
 Szabó Pál 604, 605
 Szabó Péter 350
 Szakasits Árpád 18, 456, 733, 734
 Szakáts Pál 687–689
 Szakmár Erzsébet 622
 Szalai Sándor 757
 Szálasi Ferenc 7, 61, 67, 78, 134, 264, 265, 273, 328, 378, 496, 505, 525, 568, 584, 585, 593, 596–598, 600–602, 604, 606, 608–611, 616, 617, 619, 620, 622, 630, 637, 692, 754, 757
 Szalay Béla 196
 Szapáry Péter 172
 Szapolyai (Zápolya) János 470
 Szász Lajos 61, 173, 197, 207, 209, 215, 267, 270–272, 283, 326, 348, 364, 390, 391, 396, 397, 401, 424, 431, 435, 452, 476, 481, 506, 509, 511, 538, 559, 560, 562, 563, 565, 588, 599, 602, 607, 624, 639
 Szász-Coburg Ágost 452
 Szász-Coburg Fülöp 452
 Szász-Coburg Fülöp Józsiás 452
 Szatmáry Lajos 184
 Széchenyi Bertalan 29, 111, 156
 Széchenyi István 53, 138
 Széchenyi Károly 278
 Széchenyi Viktor 465
 Szederjei Ákos 140
 Szederkényi Anna 82
 Szegedy-Maszák Aladár 7, 202, 204, 414
 Széll József 83
 Szenci Molnár Albert 456
 Szendy Károly 402
 Szent-Iványi Domokos 7, 518, 519, 526, 574, 582, 591, 592
 Szentkereszthy Béla 210
 Szentmiklóssy Andor 202, 203, 414
 Szép László 153, 170, 194, 332, 351, 442, 495, 526
 Szijj Gábor 286
 Szilágyi Lajos 315
 Szilassy Gyula 390

Szilassy László 438
 Szinnyei-Merse Jenő 214, 217, 218, 223, 286, 317, 343, 344, 405, 476
 Szinnyey József orvos 175
 Szmrecsányi Lajos 270, 328
 Szohurek Antal 306
 Szombathelyi Ferenc 107, 130, 159, 171, 185, 186, 194, 195, 212, 220, 230–234, 255, 261, 286, 287, 311, 312, 333, 337, 338, 340, 347, 352, 368, 369, 426, 427, 461, 468, 471, 473, 486, 492, 494, 499, 500
 Szögi Géza 610
 Szőke Károly 345
 Szöllösi Jenő 265, 328
 Szöts István 154
 Sztálin, Joszif Visszarionovics 88, 135, 163, 179, 192, 313, 320, 353, 375, 395, 396, 401, 457, 476, 488, 523, 524, 525, 562, 564, 568, 569, 571, 579, 582, 592, 605, 606, 607, 664, 721, 727, 735, 737, 742, 744, 748, 760
 Sztójay Döme 45–48, 96, 100, 102, 133, 204, 300, 327, 377, 423, 445, 460, 466, 497, 500, 505–507, 511, 512, 516, 521, 526, 527, 530, 534–537, 540, 545, 547, 553, 554, 556, 559, 562, 564
 Szunyogh Rudolf 461, 462
 Szűcs Maki 289
 Szvatkó Pál 500, 501, 504

T

Talamo, Giuseppe 100
 Tamás András 66
 Tamási Áron 8, 14, 75, 76, 89, 274, 286, 385, 709, 713, 724
 Tandori Dezső 42, 49, 61
 Táray Ferenc 274
 Tartsay Vilmos 632
 Tasnádi Nagy András 29, 67, 90, 156, 213, 220, 227, 228, 244, 245, 263, 264, 317, 506, 536, 553, 556, 585–587, 590, 591, 617, 632, 757
 Tasnádi Nagy Andrásné 71
 Tavassy Lajos 350
 Taylor, Robert 438
 Tegzes Orsolya 26
 Tegzesné Bibó Borbála 26

Teleki Béla (1896–1969, zalai főispán) 97, 102, 152
 Teleki Béla (1899–1990, az Erdélyi Párt elnöke) 81, 90, 143, 147–150, 152, 183, 197, 201, 209, 244, 288, 297, 447, 448, 563, 574, 576, 727, 727
 Teleki Ferenc 41, 91
 Teleki Géza 34, 56, 574, 576, 592, 726, 727, 732
 Teleki István 41
 Teleki János 41, 400
 Teleki László 40
 Teleki Mihály (1634–1690) 41
 Teleki Mihály (1896–1991) 32, 48, 139, 236, 333, 527, 530, 533, 553, 556, 560, 585, 726
 Teleki Mihályné Szirmay Paulina 94
 Teleki Pál (Bóli) 5, 14, 15, 17, 24, 25, 30, 31, 33, 35, 36, 39, 42, 44–47, 49–59, 61, 63, 66, 67, 69–73, 76, 78, 80, 81, 83–87, 91, 97, 106–108, 114, 117, 118, 125, 126, 130, 141, 142, 146, 149, 150, 152, 153, 162, 163, 168, 186, 190, 191, 197, 200, 202, 204, 207, 217, 222, 226, 230, 238, 242, 244, 248, 251, 259, 282, 293, 294, 300, 301, 312, 313, 329, 336, 360, 374, 384, 389, 412, 420, 429, 463, 464, 488, 501, 515, 518, 526, 530, 536, 566, 621, 704, 758, 760
 Teleki Pálné Bissinger-Nippenburg Johanna (Teleki Hanna) 33, 44, 49, 54, 73, 97, 115, 219
 Teleki Tibor 296
 Terbócz Miklós 323
 Thuránszky László 89, 286, 409, 454, 537
 Tildy László 763
 Tildy Zoltán 8, 412, 420, 421, 437, 438, 510, 734, 737, 739, 760–762
 Tildy Zoltán, ifj. 762
 Tildy Zoltánné Gyenis Erzsébet 762
 Tímár József 40
 Tiso, Jozef 159, 228, 231, 362, 503, 566
 Tisza István 478
 Tisza Kálmán Lajos 332
 Tisza Kálmánné Rudnay Alexia 537
 Tito, Jozip Bros 465, 472, 600
 Tolnay Klári 437
 Tompa Mihály 733
 Tompa Sándor 274
 Tost Gyula 227
 Tóth Kálmán 336, 384
 Tozso, Hideki 166

Töreky Géza 156, 331, 620
 Török Bálint 493
 Török Sándor 554
 Tüdös Klára (Klári) 8, 12–18, 20, 22–25, 29, 32, 34, 36–39, 49, 52–54, 56, 59, 69, 71, 73–75, 77, 89, 94–100, 116, 122, 123, 138, 146, 151, 153, 154, 169, 170, 173, 176, 178, 203, 210, 215, 225, 239, 242, 251, 253, 255, 257, 258, 263, 267, 268, 274, 278, 279, 282, 283, 292, 294, 300, 301, 303, 325, 332–334, 336, 345, 346, 349, 355, 356, 359, 360, 363, 366, 370, 372–374, 376, 384, 388, 390, 393–395, 403, 413, 416, 419, 421, 422, 429, 431, 432, 436, 437, 448–452, 455–458, 461, 462, 470, 474, 477, 480, 482, 489, 492, 503, 505, 507, 510, 512, 514, 515, 517, 518, 530–533, 536, 539, 540, 542–544, 547, 552, 556, 565, 571, 574, 578–580, 583, 589, 590, 592, 604, 609, 612–616, 618, 619, 628–630, 632–634, 642–652, 654–656, 658, 660, 661, 663, 665–683, 686–688, 690, 693–695, 697–703, 705, 708–713, 715–718, 722, 726, 727–729, 731, 736, 738, 740, 744, 745, 747, 748–750, 756, 761

U

Udvardy Tibor 351
 Ugray Sára 645, 647, 680
 Ugron Mátyás 725
 Ujszászy István 311
 Ujszászy Kálmán 25
 Ullein-Reviczky Antal 7, 104, 105, 168, 284, 286, 328, 346, 348, 377, 410, 460, 461
 Ullmann György 504
 Umberto, II. olasz király 424
 Undén, Ulf Torsten 197
 Unger Ernő 489
 Uray István 59, 60, 63, 84, 160, 171, 444
 Urbán Gáspár 291, 332

V

Vajna Gábor 78, 328, 625
 Valgóczy István 687
 Vállay Gyula 554
 Vámbéry Ruzsitem 140
 Várady Sándor 728

Varga Béla 312, 313
 Varga József 48, 74, 79, 141, 146, 169, 188, 194, 197, 209, 235, 236, 243, 265, 267, 272, 283, 291, 302–304, 340–342, 356, 358, 361, 364, 366, 377, 432
 Varga László 8
 Vargyassi Gyula 322, 338
 Vas Zoltán 690, 763
 Vasvári Lajos 526
 Vaszilij 692
 Vay László 263, 297, 299, 365, 516, 519, 537, 545, 558
 Vay Lászlóné 71, 73
 Veessenmayer, Edmund 495, 502, 505, 507, 519, 520, 526, 527, 554, 557, 558, 564, 584, 585, 591
 Veres Péter 282, 286, 384, 628, 730, 731, 737, 739, 745
 Veress Lajos (Dálnoki) 414, 425, 483, 496, 512, 570, 595, 598, 599–602
 Viktor Emánuel, III. olasz király 237, 404, 424
 Vilma néni 706
 Vilmos, II. német császár 664
 Visinszkij, Andrej Januarjevics 101
 Viski Károly 255
 Vita Sándor 727
 Vitányi Iván 23
 Vladár Ervin 215
 Vorosilov, Kliment Jefremovics 727, 762
 Vörös Géza 471, 604
 Vörös Gyula 604
 Vörös János 202, 540, 560, 569, 596, 599, 603, 604, 616, 690, 716, 717, 732
 Vörös Tibor 604

W

Wagner, Richard 50
 Waldbott-Bassenheim Pál 172
 Wälder Gyula 430
 Wallenberg, Raoul 616, 732
 Wass Albert 286
 Wegner, Paul 349
 Weichs, Maximilian von 273, 274, 502
 Weis István 82
 Weiss család 504, 540, 558
 Weiss Jenő 558

Weiss Manfréd 630
 Weisshaus Aladár 523, 523, 526
 Weissner, Hilde 349
 Weizsäcker, Ernst von 93–95, 320
 Wekerle Sándor (1848–1921, miniszterelnök) 115
 Wekerle Sándor (1878–1963, pénzügyminiszter) 115, 723
 Wenckheim, Margarete von 89
 Werkmeister, Karl 46, 144, 148, 153, 155, 168, 170, 175, 178, 194, 213, 215, 323, 494, 575
 Werner Adolf 504
 Werth Henrik 50, 51, 60, 69, 71–73, 82, 93, 96, 97, 102, 104, 123, 128, 130, 132–134, 153, 194
 Whelan, Tim 77
 Winkelmann, Otto 501, 546, 557, 599
 Wittelsbach Erzsébet 735
 Witz Béla 55
 Wolf, Gustav 285, 294, 295
 Wuorimaa, Aarne 323

Z

Zách Felicián 604
 Zahariev, Nikola (Zacharioff) 372
 Zathureczky Ede 381
 Zichy Ladomér 616
 Zichy Nándor 115, 225, 516
 Zichy Nándorné Teleki Mária (Majcsi) 54, 73, 93, 97, 115, 116, 225
 Zichyné Rafaelné Pallavichini Edina (Zichy Edina) 75, 76, 116, 225
 Zilahy Irén 514
 Zilahy Lajos 14, 75, 89, 246, 255, 256, 271, 286, 390, 742, 745
 Zilahy Mihály 246
 Zilahy-Sebes Jenő 286
 Zimmer Ferenc 624
 Zrínyi Miklós 79, 82, 311

Zs

Zsilinszky Antal 139
 Zsindely Endre (Bandi) 135, 157, 166, 172, 290, 380, 381, 398, 415, 432, 451, 457, 460, 489, 511, 527, 543, 565, 577, 595, 597, 606, 617, 626, 674, 738, 739, 746, 756, 759

- Zsindely Endre ifj. (Kis Bandi) 415, 460
Zsindely Endréné Rédly Irma 565, 759
Zsindely Ferenc, id. (Édesapám) 53, 87, 146, 172, 174–176, 307
Zsindely Ferencné Wunsch Mária (Édesanyám) 40, 61, 62, 146, 148, 172–178, 181, 300, 345, 520, 736, 755, 761
Zsindely János (Jancsi, kicsi/kis János, Jánoska) 154, 155, 157, 158, 165, 172, 176, 639
Zsindely Katalin (Kata) 714
Zsindely László (Laci) 123, 132, 151, 154, 157, 172, 176, 282, 300, 305, 355, 395, 398, 449, 457, 527, 528, 579, 595, 597, 626, 627, 638, 639, 669, 674, 682, 683, 706, 713, 719, 720, 722, 725, 736, 748, 761
Zsindely Lászlóné (Pici, Katalin) 722
Zsindely Sándor (Sanyi) 36, 143, 158, 172, 176, 278, 300, 305, 307, 421, 457, 470, 507, 542, 549, 611, 627, 638, 669, 674, 682, 713, 722, 725
Zsindely Sándorné (Mariska) Hegedűs Mária 723
Zsukov, Georgij Konsztantyinovics 576

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
--------------	---

ZSINDELY FERENC NAPLÓJA
1941. február 25. – 1946. március 9.

1941	29
1942	174
1943	305
1944	460
1945	657
1946	760
Források és irodalom	765
Névmutató	779

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetők, olvashatók és kereshetők
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott
www.szaktars.hu
adatbázisban

A kötet az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára
és a Kronosz Kiadó gondozásában jelenik meg

Felelős kiadó az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára főigazgatója
és a Kronosz Kiadó ügyvezető igazgatója

Olvasószerkesztő: Bellus Ibolya

Nyomdai előkészítés: Eröss Zsolt

www.abtl.hu
www.kronoszkiado.hu